

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ & ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ

Μάθημα: Ευνοϊκοί και περιοριστικοί παράγοντες του σχεδιασμού με όρους
αιεφορίας

Θέμα εργασίας: Διερεύνηση των αναπτυξιακών επιλογών της
νήσου Ικαρίας

Υπεύθυνη μαθήματος: Σ. Αυγερινού – Κολώνια

Διδακτική ομάδα: Σ. Αυγερινού – Κολώνια, Ε. Κλαμπατσέα, Ε. Χανιώτου

Εκπόνηση εργασίας: Σπυρίδων Παπαγιαννάκης

ΑΘΗΝΑ 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
Αντικείμενο της εργασίας	4
Υπόθεση εργασίας	4
Μεθοδολογία.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	6
1.1 Γενικά στοιχεία	6
1.2 Πληθυσμιακά – Δημογραφικά – Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά Ικαρίας	11
1.2.1 Πληθυσμιακά στοιχεία.....	11
1.2.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	15
1.2.3 Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΕΙΦΟΡΟΣ – ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	36
4.1 Σενάριο των τάσεων.....	36
4.2 Σενάριο παρέμβασης με όρους αειφορίας	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	40
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	41
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	44

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει με όρους αειφορίας τις αναπτυξιακές επιλογές της νήσου Ικαρίας και να διατυπώσει σενάρια παρέμβασης.

Η ιδιαίτερη γεωγραφική θέση της Ικαρίας, η δυσκολία της επικοινωνίας λόγω των χαρακτηριστικών του αναγλύφου, σε συνδυασμό με κάποιες ιστορικές συγκυρίες (πειρατές, τόπος εξορίας κλπ), οδήγησαν στην απομόνωση του νησιού και συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός ιδιότυπου - ιδιαίτερου οικιστικού και κοινωνικού σχηματισμού, τα χαρακτηριστικά του οποίου ακόμη και σήμερα μεταβάλλονται με αργούς ρυθμούς.

Η Ικαρία είναι αναμφισβήτητα ένας **ιδιαίτερος τόπος**. Η ιδιαιτερότητα αυτή ξεπερνά κατά πολύ την αφήγηση των ταξιδιωτικών οδηγών, των ιστορικών κειμένων και των αριθμών, και είναι δυνατόν να κατανοηθεί πλήρως μόνο με τη βιωματική εμπειρία του επισκέπτη.

Η **ιδιαιτερότητα** αυτή που θα αναγνωρίζεται και θα είναι σεβαστή από ένα **πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο** αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα που αν αξιοποιηθεί σωστά μπορεί να δημιουργήσει ένα αειφόρο και βιώσιμο μέλλον για το νησί και τους κατοίκους του.

Δυστυχώς αν επικρατήσει η λογική του σεναρίου των τάσεων εκτός από κάποιες μικρές θετικές επιπτώσεις (λόγω ανάπτυξης της τεχνολογίας και βελτίωσης των συγκοινωνιών και των επικοινωνιών) αναμένεται περαιτέρω υποβάθμιση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλοίωση μέχρι πλήρους εξαφάνισης της φυσιογνωμίας του νησιού και των κατοίκων του καθώς και τριτογενοποίηση της οικονομίας με έμφαση στην μονοκαλλιέργεια του τουριστικού τομέα.

Με βάση τις αναπτυξιακές επιλογές με όρους αειφορίας που προτείνονται από το σενάριο παρέμβασης είναι δυνατόν η ιδιαιτερότητα – διαφορετικότητα του χώρου να συνεχίσει να είναι σεβαστή και βιώσιμη, ακολουθώντας ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από αυτό της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού, που κατά κύριο λόγο ακολουθείται στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου.

Λέξεις κλειδιά: Ικαρία, αειφορία, βιώσιμη ανάπτυξη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της εργασίας

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να διερευνήσει με όρους αειφορίας τις αναπτυξιακές επιλογές της νήσου Ικαρίας και να διατυπώσει σενάρια παρέμβασης.

Υπόθεση εργασίας

Η ιδιαίτερη γεωγραφική θέση της Ικαρίας, η δυσκολία της επικοινωνίας λόγω των χαρακτηριστικών του αναγλύφου, σε συνδυασμό με κάποιες ιστορικές συγκυρίες (πειρατές, τόπος εξορίας κλπ), οδήγησαν στην απομόνωση του νησιού και συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός ιδιότυπου - ιδιαίτερου οικιστικού και κοινωνικού σχηματισμού, τα χαρακτηριστικά του οποίου ακόμη και σήμερα μεταβάλλονται με αργούς ρυθμούς. **Είναι δυνατόν η ιδιαιτερότητα – διαφορετικότητα του χώρου να συνεχίσει να είναι σεβαστή και βιώσιμη, ακολουθώντας ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από αυτό της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού, που κατά κύριο λόγο ακολουθείται στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου;**

Μεθοδολογία

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται αναλύεται σε 5 στάδια:

- Στο πρώτο στάδιο επιχειρείται μια σύντομη αναφορά στην υπάρχουσα κατάσταση και στα γενικά στοιχεία που συνθέτουν την φυσιογνωμία του νησιού.
- Στο δεύτερο στάδιο παρουσιάζονται και ταξινομούνται αειφορικά (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον) τα στοιχεία του πρώτου σταδίου μέσα από μια ανάλυση SWOOT.
- Στο τρίτο στάδιο γίνεται μια σύντομη αναφορά στην έννοια της αειφορίας και παρουσιάζονται οι αρχές αειφορίας βάση των οποίων προσεγγίζεται το σενάριο παρέμβασης που ακολουθηθεί στο επόμενο στάδιο.
- Στο τέταρτο στάδιο παρουσιάζονται δύο σενάρια. Το πρώτο, το σενάριο των τάσεων και το δεύτερο, το σενάριο παρέμβασης με όρους αειφορίας.
- Στο πέμπτο στάδιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα.

Πηγές:

-Δευτερογενείς πηγές (κείμενα, φωτογραφίες, άρθρα, βιβλία αλλά και επίσημα στοιχεία από την ΕΣΥΕ).

-Βιωματική εμπειρία (προσωπικοί δεσμοί, επαγγελματική ενασχόληση / διαδικασία διαβούλευσης του ΣΧΟΟΑΠ (επαφή με δημάρχους, συμβούλους, υπαλλήλους, φορείς καθώς και με απλούς κατοίκους του νησιού).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1.1 Γενικά στοιχεία

Η Ικαρία ανήκει γεωγραφικά στο σύμπλεγμα των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου και διοικητικά στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου. Ο πληθυσμός του νησιού σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001, ανέρχεται σε 8.312 κατοίκους και η έκτασή του είναι 255 τ.χλμ.. Η Ικαρία μαζί με τα νησιά Φούρνους αποτελεί την επαρχία Ικαρίας του νομού Σάμου με πρωτεύουσα τον Άγιο Κήρυκο. Στο νησί υπάρχουν συνολικά 80 οικισμοί διαρθρωμένοι σε τρεις δήμους (Αγίου Κηρύκου, Ευδήλου και Ραχών).

(Πηγή: ΕΠΠΕΡ – ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες – ΣΧΟΟΑΠ Δήμων Ικαρίας, Α1 Στάδιο 2006 – Ιδία επεξεργασία)

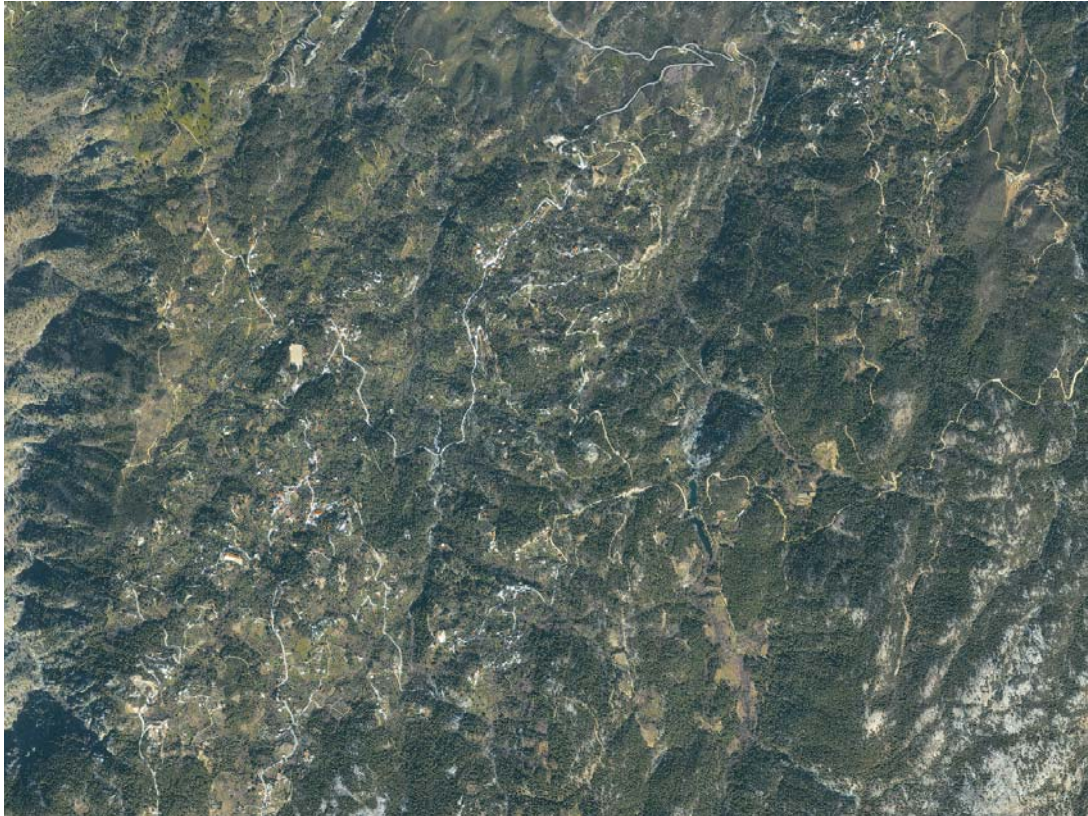
Γεωμορφολογικά η Ικαρία χαρακτηρίζεται ως ορεινή με έντονο φυσικό ανάγλυφο, βαθιές χαράδρες τις οποίες διασχίζουν ποταμοί με συνεχή ροή και χείμαρροι, οροπέδια και λεκανοπέδια. Το σχήμα της είναι επίμηκες με άξονα την οροσειρά του Αθήρα (1037μ.), η οποία διασχίζει το νησί από ανατολικά προς δυτικά χωρίζοντας το σε δύο τμήματα - το νότιο τμήμα με μικρό εύρος και εξαιρετικά έντονο ανάγλυφο και το βόρειο τμήμα με ηπιότερο ανάγλυφο - και όπως εύστοχα παρατηρεί ο περιηγητής του 15^{ου} αιώνα Buondelmonti «έχει

τη μορφή αναποδογυρισμένου караβιού». Η ακτογραμμή παρουσιάζει μικρό οριζόντιο διαμελισμό με ελάχιστες εγκολπώσεις, ενώ **δεν προσφέρει αξιόλογους όρμους και φυσικά λιμάνια, η απουσία των οποίων είχε σημαντική επίδραση στην εξέλιξη του νησιού**. Διάσπαρτα στο νησί συναντώνται πυκνά πευκοδάση αλλά και χαμηλή βλάστηση. Η Ικαρία καθώς και τα νησιά Φούρνοι έχουν ενταχθεί στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών, επονομαζόμενο «**Natura 2000**» με τον κωδικό GR 4120004. Στην Ικαρία έχουν επισημανθεί τρεις ζώνες το όρος Αθέρας, η ρεματιά του Χάλαρη και το N-A άκρο του νησιού (Φανάρι).

Το κλίμα στην Ικαρία είναι νησιωτικό με αρκετή υγρασία, πολλές βροχές και συχνούς δυνατούς ανέμους (το αιολικό δυναμικό της Ικαρίας είναι το υψηλότερο της χώρας).

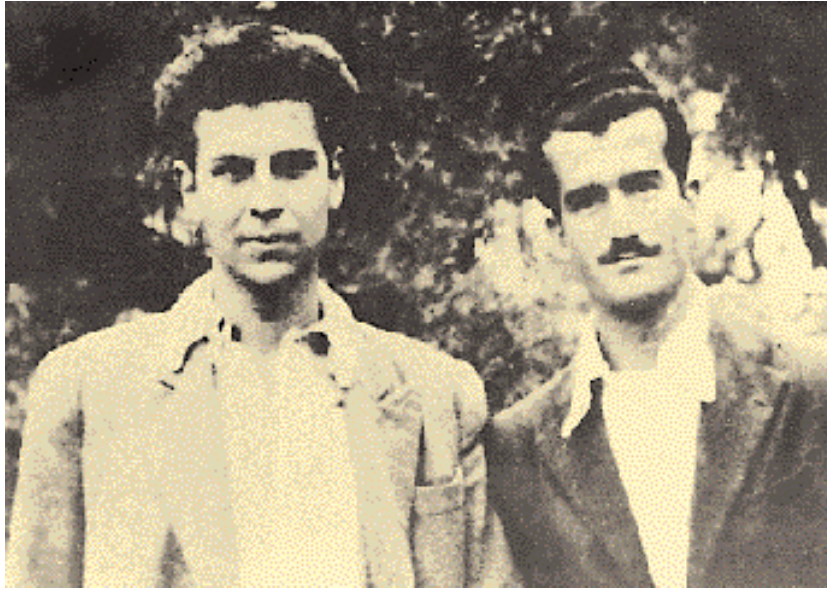
Η Ικαρία μπορεί να χαρακτηριστεί ως το νησί των ιαματικών πηγών, οι οποίες ήταν γνωστές από την αρχαιότητα και θεωρούνται μοναδικές σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς ποικίλλει ο βαθμός ραδιενέργειας και η θερμοκρασία τους.

Στην μακρά ιστορική διαδρομή της η Ικαρία δεν μπόρεσε να αναδειχθεί σε ισχυρό κέντρο του Αιγαίου. Από τα αρχαία χρόνια το νησί λειτούργησε σαν **τόπος εξορίας των ανεπιθύμητων και καταφύγιο των κατατρεγμένων**. Η ανάγκη προστασίας από τις συνεχείς πειρατικές επιδρομές οδήγησε τους κατοίκους στην ανάπτυξη ενός ιδιότυπου μοντέλου άμυνας μέσω της κατοίκησης σε κρυφούς «**αντιπειρατικούς**» **οικισμούς** ενώ παράλληλα υιοθετήθηκε η λογική της αυτοκατανάλωσης με σκοπό την **αυτάρκεια μέσω της λιτότητας**. Το μοντέλο αυτό επηρέασε καθοριστικά τη συνείδηση και συμπεριφορά των κατοίκων του νησιού και αποτέλεσε το πρότυπο της δημιουργίας των οικισμών μέχρι και σήμερα. Η τοπική λαϊκή ρήση «**Σπίτι όσο να χωρείς και τόπον όσο να θωρείς**», εκφράζει την κλασική ικαριακή αντίληψη για το οικιστικό περιβάλλον. **Η οικιστική οργάνωση της Ικαρίας παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα και ίσως μοναδικότητα σε ολόκληρο το Αιγαίο**. Οι οικισμοί είναι αραιοδομημένοι (διάσπαρτοι), κατάφυτοι και εκτεταμένοι, περιλαμβάνουν δε μέσα τους και καλλιεργήσιμες εκτάσεις, σε αντίθεση με τους οικισμούς που έχουμε συνηθίσει να βλέπουμε στα νησιά και στα ορεινά όπου είναι συνεκτικοί με πυκνή δόμηση. Είναι δε χαρακτηριστική η απουσία αστικού κέντρου ανάλογου με εκείνα που συναντά κανείς σε άλλα νησιά με παραπλήσιο μέγεθος (Κόκκινος Γ. 1998).

Σμήνος οικισμών ευρύτερης περιοχής Χρηστού Ραχών (Πηγή: ΕΠΠΕΡ – ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες – ΣΧΟΟΑΠ Δήμων Ικαρίας, Α1 Στάδιο 2006 – Ιδία επεξεργασία)

Από την εποχή του πρώτου περιηγητή Cristoforo Buondelmonti τον 15^ο αιώνα μέχρι την εποχή του Ludwig Ross στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η Ικαρία χαρακτηρίζεται από **απομόνωση**. Η καθημερινή ζωή των κατοίκων στο χρονικό διάστημα αυτό παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητη. Η **απουσία φυσικών λιμανιών που δυσχέρανε την επικοινωνία, η φαινομενική άγηση όψη του νησιού, το δύσκολο πέρασμα του Ικάριου πελάγους για τα καράβια της εποχής και η λογική της απόκρυψης** που εφάρμοζε ο πληθυσμός για αιώνες δικαιολογούν στο μεγαλύτερο βαθμό τη διαπίστωση αυτή. Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα την εικόνα της απομόνωσης και εγκατάλειψης ήρθε να ενισχύσει το **μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα** προς το εσωτερικό και το εξωτερικό. Τα χρόνια της δικτατορίας του Μεταξά και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου η Ικαρία **λειτούργησε και πάλι ως τόπος εξορίας αντικαθεστωτικών**. Ιδιαίτερα την περίοδο του Εμφυλίου στον επονομαζόμενο «**Κόκκινο βράχο**» για τρία περίπου χρόνια οι εξόριστοι ήταν περισσότεροι από τους κατοίκους. Παροιμιώδης ήταν η αλληλεγγύη που έδειξαν οι Ικάριοι προς τους εξόριστους. Ανάμεσα σε αυτούς ξεχωρίζουν και πολλοί πνευματικοί άνθρωποι της εποχής όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Μενέλαος Λουντέμης κ.ά.

Μίκης Θεοδωράκης με συνεξόριστό του, Δάφνη Ικαρίας 1948

(Πηγή: 7ημέρες Καθημερινή 21-6-1998)

Μετά τη δεκαετία του 1960, η ευρεία χρήση των σύγχρονων μέσων και υλικών δόμησης (τσιμέντο, αλουμίνιο) άρχισε να αλλοιώνει το δομημένο περιβάλλον του νησιού. Επίσης διαταράχθηκε στο νησί η αρμονική ισορροπία που υπήρχε επί αιώνες μεταξύ ανθρώπου και φύσης από τις ανελαστικές και σε λάθος κατεύθυνση πολιτικές του κράτους που δημιούργησαν σύγχυση μεταξύ οικιστικής και δασικής χρήσης. Ευτυχώς μέχρι και σήμερα **διατηρείται σημαντικό μέρος του παραδοσιακού κτιριακού πλούτου και της φυσιογνωμίας των οικισμών παρότι συνεχίζεται η αδυναμία της Πολιτείας να αντιληφθεί την ιδιαιτερότητα των οικισμών της Ικαρίας και να δώσει λύσεις.** Όσο αναφορά το καθεστώς δόμησης και οργάνωσης των οικισμών διαπιστώνονται στο σοβαρά προβλήματα στο μεγαλύτερο μέρος του νησιού (μη οροθετημένοι οικισμοί, προβληματικό καθεστώς στάσιμων οικισμών στους περισσότερους ορεινούς οικισμούς, λογική του νομοθετικού πλαισίου της συμπαγούς πόλης που έρχεται σε αντίθεση με τις παραδοσιακές πρακτικές της οικιστικής οργάνωσης του νησιού). Σημαντικός είναι επίσης και ο αριθμός κηρυγμένων και μη ορεινών **παραδοσιακών οικισμών** που κατοικούνται άλλα και εγκαταλελειμμένων.

Τα τελευταία χρόνια στο νησί αναπτύσσεται ο τριτογενής τομέας με κυριότερο άξονα τον τουρισμό. **Ο τουρισμός όμως δεν αναπτύσσεται ως «μονοκαλλιέργεια»,** όπως συμβαίνει στα περισσότερα ανάλογου μεγέθους νησιά του Αιγαίου, αλλά οι κάτοικοι επιμένουν να διατηρούν παράλληλα με τις βασικές ασχολίες τους (γεωργία, βιοτεχνία κτλ.), και τις τουριστικές δραστηριότητες ως ένα συμπλήρωμα για το εισόδημά τους. Σημαντικές πιέσεις δέχονται κατά τους θερινούς μήνες οι τουριστικοί παραλιακοί οικισμοί στη βόρεια πλευρά του νησιού (Αρμενιστής, Γιαλισκάρι Μεσακτή κλπ).

Ένα από τα κύρια προβλήματα του νησιού είναι η παράνομη βόσκηση και η υπερβόσκηση καθώς και η υπάρξη σημαντικού αριθμού παράνομων λατομείων.

Με βάση τους οικονομικούς δείκτες, η Ικαρία θεωρείται λιγότερο ανεπτυγμένη από τις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας και της Ευρώπης.

Η Ικαρία, μαζί με τη Σαρδηνία και την Οκινάβα της Ιαπωνίας, συμπεριλαμβάνεται στις ‘μπλε περιοχές’ (**blue zones**), δηλαδή στις περιοχές του κόσμου με τα υψηλότερα ποσοστά υπερήλικων. Επίσης, τον Απρίλιο του 2009 η επιστημονική ομάδα των ‘μπλε περιοχών’ κατέταξε την Ικαρία στην **πρώτη θέση σε ολόκληρο τον πλανήτη σε ποσοστό υπερήλικων άνω των 90 ετών.**

Χαρακτηριστικό του νησιού είναι ο **ιδιότυπος (ιδιαίτερος) τρόπος ζωής των κατοίκων**, συστατικά στοιχεία του οποίου είναι η αργή αίσθηση του χρόνου, η επίτευξη της αυτάρκειας μέσω της λιτότητας και οι ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί αλληλοϋποστήριξης και βοήθειας. Γνωστή είναι η συνήθεια να αναπτύσσονται τη νύχτα οι δραστηριότητες τις «καθημερινότητας», καθώς σε πολλές περιοχές τα καταστήματα ανοίγουν μετά τα μεσάνυχτα και κλείνουν την αυγή.

Φημισμένη είναι η Ικαρία για τα πανηγύρια της τα οποία έχουν λατρευτικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα καθώς και κοινωφελή σκοπό.

Χαρακτηριστικά τοπικά προϊόντα είναι ο γνωστός από την αρχαιότητα **Πράμνιος οίνος**, το κρέας από τα «**ρασκά**» (τα αγριοκάτσικα στην ικαριακή διάλεκτο), τα γαλακτοκομικά προϊόντα κυρίως από κατσικίσιο γάλα όπως το τυρί «καθούρα», τα φρούτα (βερύκοκα, σύκα, σταφύλια), το μέλι από ρείκι και η περίφημη ρακί, που **παράγονται κυρίως σε οικογενειακή κλίμακα.**

1.2 Πληθυσμιακά – Δημογραφικά – Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά Ικαρίας

1.2.1 Πληθυσμιακά στοιχεία -Πληθυσμιακή εξέλιξη

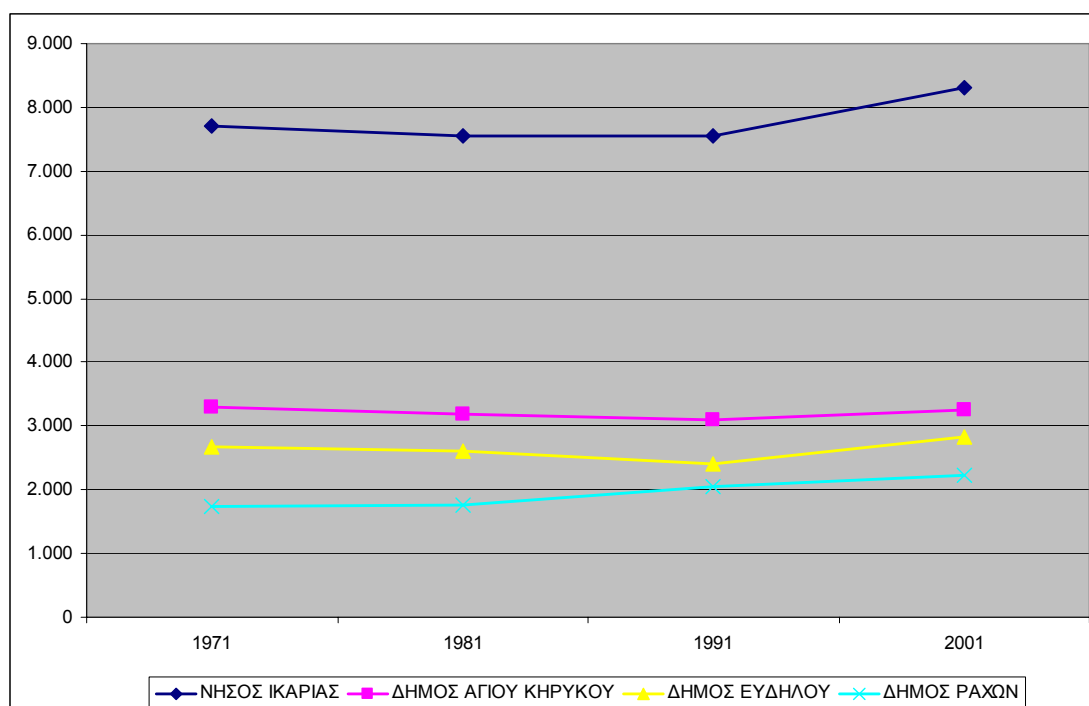
Η Ικαρία μαζί με τα νησιά Φούρνους αποτελεί την επαρχία Ικαρίας του νομού Σάμου με πρωτεύουσα τον Άγιο Κήρυκο. Ο συνολικός πληθυσμός της Ικαρίας, σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001, ανέρχεται σε 8.312 κατοίκους και η έκτασή του είναι 255 τ.χλμ. Η διοικητική διαίρεση της Ικαρίας περιλαμβάνει σήμερα τρεις δήμους (Αγίου Κηρύκου, Ευδήλου και Ραχών) στους οποίους υπάρχουν συνολικά 80 οικισμοί.

Πίνακας 1.2.1: Πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμων Νήσου Ικαρίας (1971-2001)

Δήμοι	Πληθυσμός				Πληθυσμιακή Μεταβολή %			
	1971	1981	1991	2001	1971-1981	1981-1991	1991-2001	1971-2001
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΚΗΡΥΚΟΥ	3.298	3.191	3.093	3.243	-3,24	-3,07	4,85	-1,67
ΔΗΜΟΣ ΕΥΔΗΛΟΥ	2.667	2.612	2.398	2.831	-2,06	-8,19	18,06	6,15
ΔΗΜΟΣ ΡΑΧΩΝ	1.737	1.756	2.055	2.238	1,09	17,03	8,91	28,84
Σύνολο	7.702	7.559	7.546	8.312	-1,86	-0,17	10,15	7,92

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές Πληθυσμού 1971, 1981, 1991, 2001 - Επεξεργασία Ιδίου

Διάγραμμα 1.2.1: Διαχρονική πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμων Νήσου Ικαρίας (1971-2001)

(Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφές Πληθυσμού 1971, 1981, 1991, 2001 - Επεξεργασία Ιδίου)

Από την παρακολούθηση της διαχρονικής εξέλιξης των πληθυσμιακών κατανομών τόσο ανά Δήμο όσο και στο σύνολο του νησιού κατά τη διάρκεια της τελευταίας τριακονταετίας (1971-2001), διαπιστώνεται στασιμότητα και μείωση του πληθυσμού μέχρι το 1991 ενώ υπάρχει ανάκαμψη κατά την τελευταία δεκαετία (1991 -2001).

- Πραγματικός και εποχικός πληθυσμός

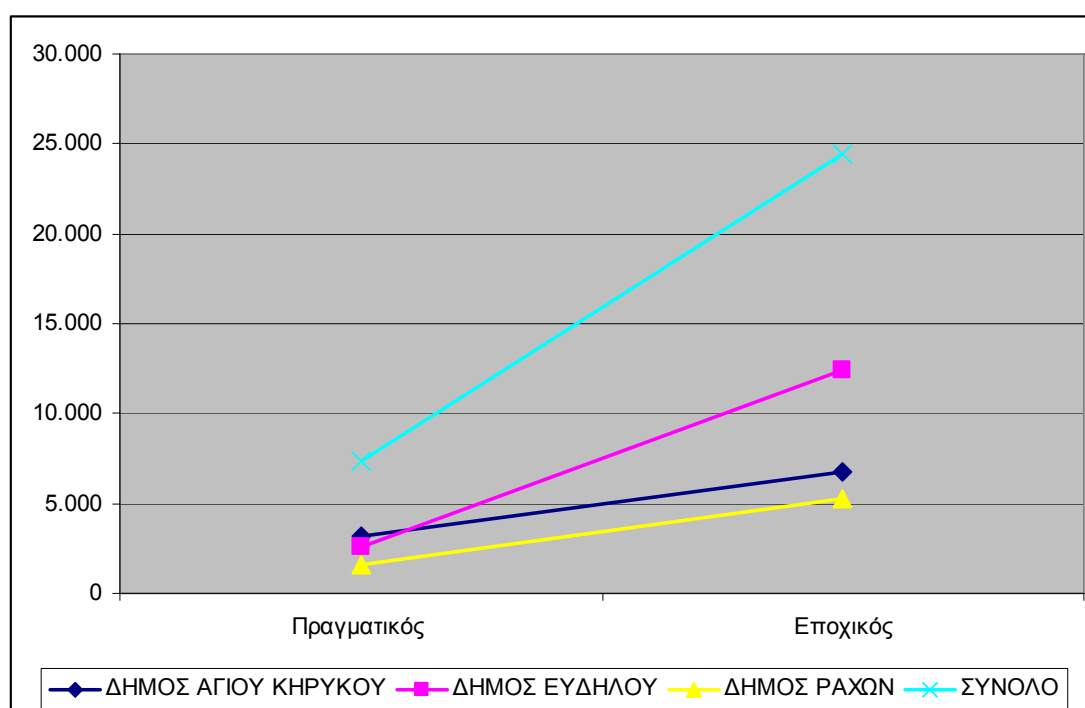
Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των τοπικών παραγόντων κατά τις συνεντεύξεις αιχμής από την Ομάδα Μελέτης (ΕΠΠΕΡ – ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, 2005), ο μόνιμος πληθυσμός κατά τη χειμερινή περίοδο ανέρχεται σε 7.364 κατοίκους και ο πληθυσμός της κατά τους θερινούς μήνες σε 24.440 άτομα.

Πίνακας 1.2.2: Συγκριτική θεώρηση πληθυσμιακών μεγεθών Δήμων Ικαρίας (2001 – 2005)

Περιοχή	ΕΣΥΕ 2001	Εκτιμήσεις τοπικών φορέων (2005)	
		Πραγματικός	Εποχικός
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΚΗΡΥΚΟΥ	3.243	3.166	6.800
ΔΗΜΟΣ ΕΥΔΗΛΟΥ	2.831	2.594	12.390
ΔΗΜΟΣ ΡΑΧΩΝ	2.238	1.604	5.250
ΣΥΝΟΛΟ	8.312	7.364	24.440

(Πηγή:ΕΣΥΕ - Επεξεργασία στοιχείων συνεντεύξεων τοπικών φορέων από Ομάδα Μελέτης ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, 2005)

Διάγραμμα 1.2.2: Συγκριτική θεώρηση πληθυσμιακών μεγεθών Δήμων Ικαρίας (2001 – 2005)

(Πηγή: ΕΣΥΕ - Επεξεργασία στοιχείων συνεντεύξεων τοπικών φορέων από Ομάδα Μελέτης ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, 2005)

Η αύξηση αυτή οφείλεται στην τουριστική κίνηση η οποία διαχέεται κατά τη θερινή περίοδο στο σύνολο του νησιού και προσ αυξάνει σημαντικά (εποχιακά) τον πληθυσμό του σε κάθε επιμέρους χωρική ενότητα (τόπος καταγωγής , τουρισμός).

- Μεταναστευτική κίνηση

Η έλλειψη διαθέσιμων επίσημων στοιχείων σχετικά με τη μεταναστευτική κίνηση από και προς την Ικαρία οδηγεί στην χρήση στοιχείων προερχόμενων από την Έρευνα Πεδίου που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της εκπόνησης του ΤΑΠ (TERRA LORE, 2001). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η μεταναστευτική κίνηση κατά την τελευταία περίοδο που καταγράφεται σε επίπεδο νησιού είναι κυρίως εσωτερική με κύριο λόγο την αναζήτηση εργασίας (61% των ερωτηθέντων) και δευτερευόντως για σπουδές (24% αντιστοίχως). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας περίπου ένα στα τρία νοικοκυριά έχει μέλη που έχουν μεταναστεύσει σε άλλες περιοχές της χώρας (22%) ή του εξωτερικού (8% αντιστοίχως).

- Προοπτικές εξέλιξης πληθυσμού - Εκτιμήσεις τοπικών φορέων

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των Προέδρων των Δημοτικών Διαμερισμάτων σχετικά με την πληθυσμιακή εξέλιξη μέσα στην επόμενη δεκαετία (ΕΠΠΕΡ – ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, 2005), η εικόνα διαγράφεται δυσμενής. Συνολικά σε έξι από τα Δ.Δ. της Ικαρίας προβλέπεται να μειωθεί ο πληθυσμός, μόνο σε τέσσερα αναμένεται αύξηση και σε δύο, εκτιμάται ότι η πληθυσμιακή εικόνα θα παραμείνει ίδια.

Συγκεκριμένα, **μείωση** αναμένεται στα Δ.Δ. Χρυσοστόμου, Αρεθούσης, Δάφνης, Καραβόσταμου, Φραντάτου και Αγίου Πολυκάρπου, σε αντίθεση με την πρόβλεψη **αύξησης** στα Δ.Δ. Αγίου Κηρύκου, Περδικίου (μικρή αύξηση), Ευδήλου και Καρκιναγρίου. Πληθυσμιακή **στασιμότητα** αναμένεται στα Δ.Δ. Μαγγανίτη και Ραχών όπου στο τελευταίο **καταγράφεται τάση επανεγκατάστασης για συνταξιοδότηση**.

- Διασπορά κατοίκησης

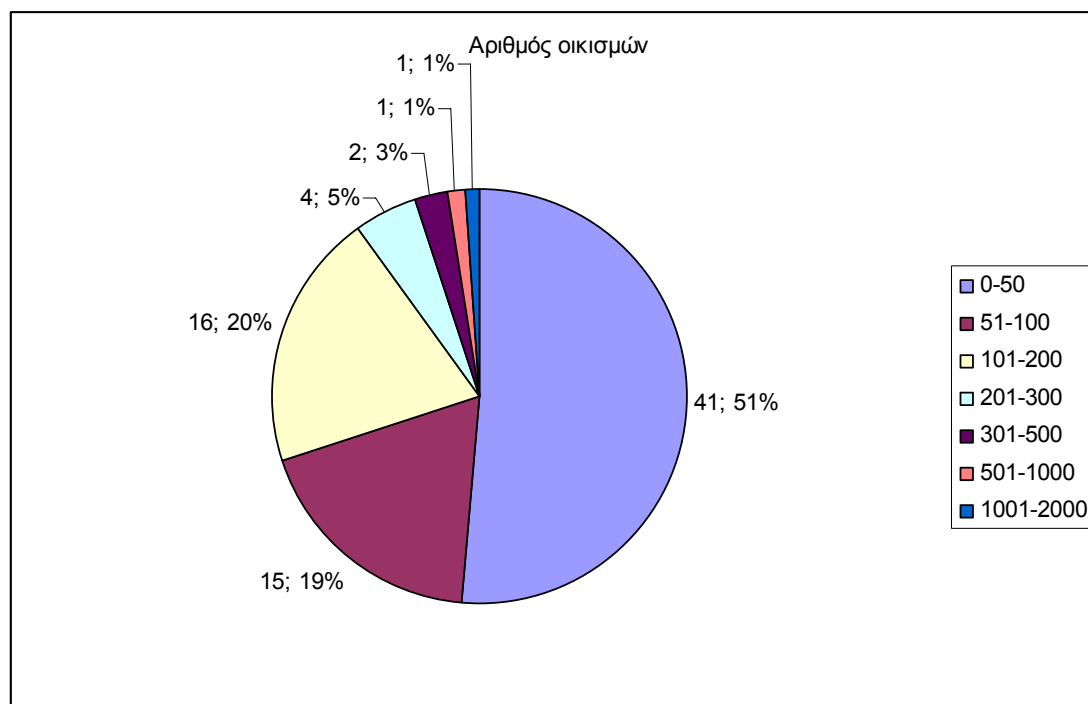
Στην Ικαρία σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ 2001 καταγράφονται συνολικά 80 οικισμοί. Με κριτήριο το πληθυσμιακό τους μέγεθος οι οικισμοί αυτοί ταξινομούνται ως εξής:

Πίνακας 1.2.3: Κατάταξη οικισμών βάσει πληθυσμού το 2001

Πληθυσμιακό μέγεθος (κατ.)	Αριθμός οικισμών
0-50	41
51-100	15
101-200	16
201-300	4
301-500	2
501-1000	1
1001-2000	1
Σύνολο	80

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Διάγραμμα 1.2.3: Ποσοστιαία κατανομή οικισμών Ικαρίας με βάση το πληθυσμιακό τους μέγεθος το 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Όσο αναφορά το εύρος φάσματος του πληθυσμιακού μεγέθους των οικισμών με βάση τον πληθυσμό του 2001 παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος των οικισμών του νησιού ανήκει σε ποσοστό 51% σε οικισμούς κάτω των 50

κατοίκων ενώ οι οικισμοί με πληθυσμό πάνω από 200 κατοίκους αντιπροσωπεύουν το 10% του συνόλου των οικισμών.

1.2.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

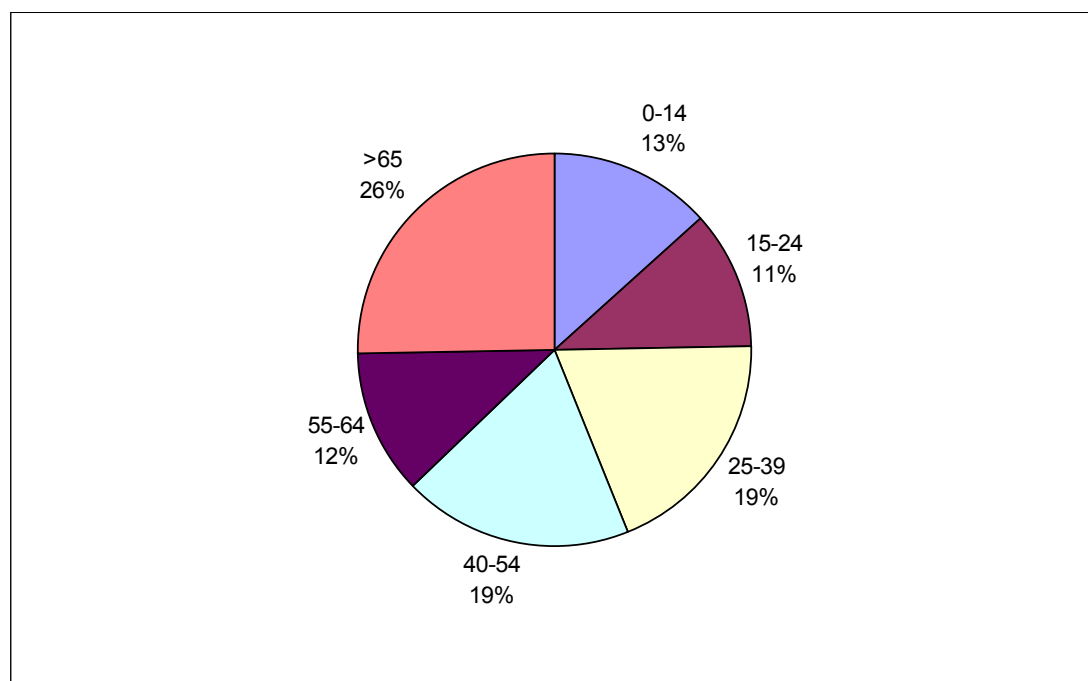
Η διερεύνηση των δημογραφικών χαρακτηριστικών δυσχεραίνεται από την έλλειψη επίσημων πρόσφατων διαθέσιμων στοιχείων. Για το λόγο αυτό η αναφορά περιορίζεται στην περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης σύμφωνα με την πρόσφατη Απογραφή Πληθυσμού (ΕΣΥΕ, 2001).

Πίνακας 1.2.4: Ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού Δήμων Ικαρίας 2001

Ηλικιακά κλιμάκια	2001			
	Δήμος Αγ. Κηρύκου	Δήμος Ευδήλου	Δήμος Ραχών	Σύνολο
0-14	510	346	265	1121
15-24	405	293	257	955
25-39	676	494	414	1584
40-54	639	551	390	1580
55-64	368	378	255	1001
>65	803	749	561	2113
Σύνολο	3.401	2.811	2.142	8.354

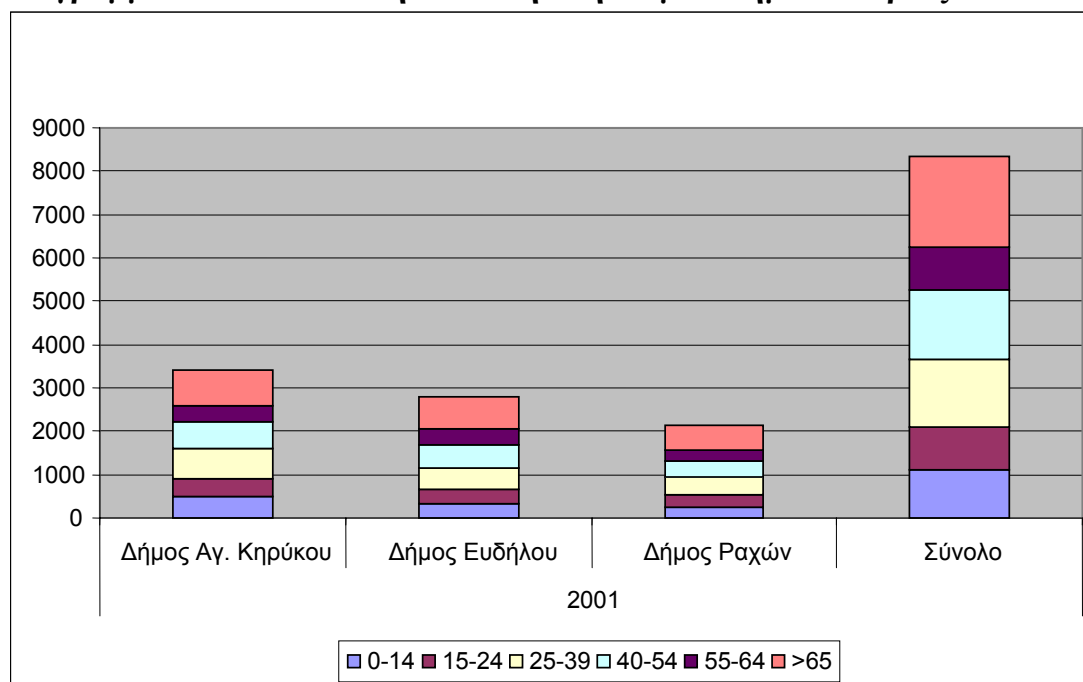
(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Διάγραμμα 1.2.4: Ποσοστιαία ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού Ικαρίας 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Διάγραμμα 1.2.5: Ηλικιακή σύνθεση πληθυσμού Δήμων Ικαρίας 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Ο νεανικός πληθυσμός (0-14 ετών) αποτελεί το 13% του συνολικού πληθυσμού. Η συμμετοχή του παραγωγικού πληθυσμού (15-64 ετών) ισοδυναμεί με 61%. Σημειώνεται ότι η συμμετοχή της ηλικιακής ομάδας 55-64 ετών (12%) εμφανίζεται περιορισμένη γεγονός που σχετίζεται με το μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα τόσο ως προς το εξωτερικό όσο και προς τα αστικά κέντρα της χώρας. Ο γεροντικός πληθυσμός (άνω των 65 ετών) αποτελεί το 26% του συνολικού πληθυσμού, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό για την δημογραφική εικόνα του νησιού.

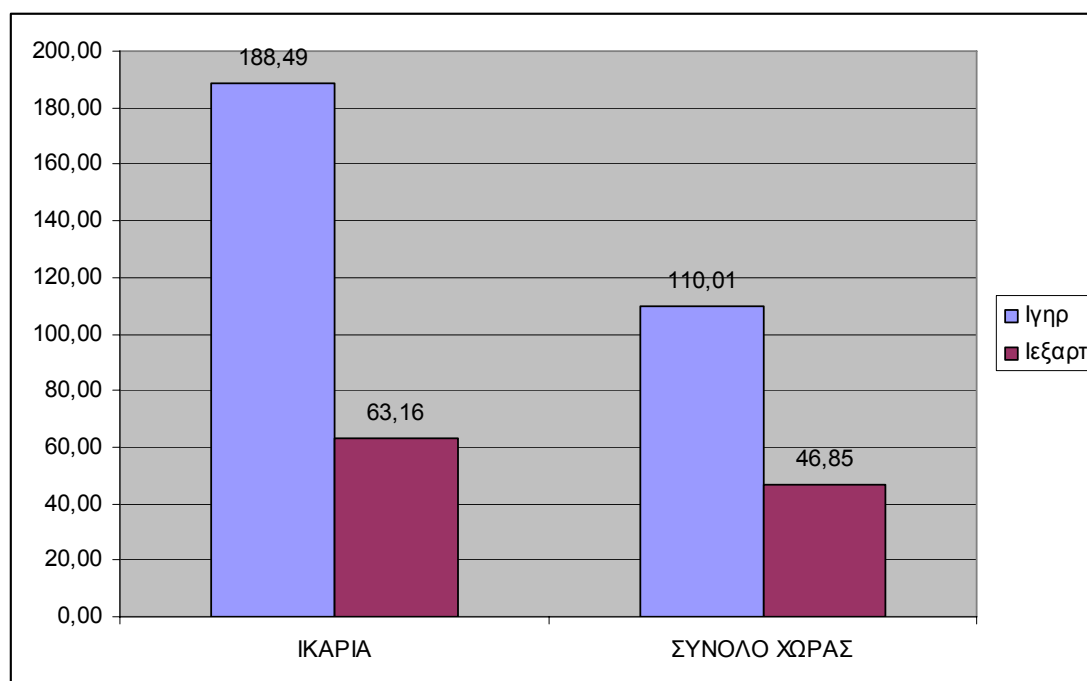
Από τους κυριότερους δείκτες του πληθυσμιακού δυναμικού κάθε χωρικής ενότητας¹ θεωρούνται ο δείκτης γήρανσης $I_{γρ}$ ² και ο δείκτης εξάρτησης $I_{εξαρτ}$ ³, μέσω των οποίων προβάλλεται και το δυναμικό των παραγωγικών ηλικιών της κάθε χωρικής ενότητας.

1 Τζιαφέτας Γ., «Πληθυσμιακή Ανάλυση», ΕΛΚΕΠΑ, Αθήνα, 1990.

2 $I_{γρ} = P_{65+} / P_{0-14} \times 100$, όπου P: ο πληθυσμός ηλικίας.

3 $I_{εξαρτ} = [(P_{0-14} + P_{65+}) / P_{15-64}] \times 100$.

Διάγραμμα 1.2.6: Δείκτες γήρανσης και εξάρτησης Δήμων Ικαρίας 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Η Ικαρία σημειώνει κατά πολύ μεγαλύτερη τιμή του δείκτη γήρανσης (188,49) σε σύγκριση με την αντίστοιχη εθνική τιμή. Αντίστοιχα ο δείκτης εξάρτησης υπολογίζεται σε 63,81 υψηλότερος του μέσου εθνικού (46,85). Και οι δύο δείκτες σημειώνουν πολύ μεγαλύτερες τιμές συγκριτικά με τις αντίστοιχες εθνικές, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι ο πληθυσμός του νησιού είναι **σημαντικά γηρασμένος**.

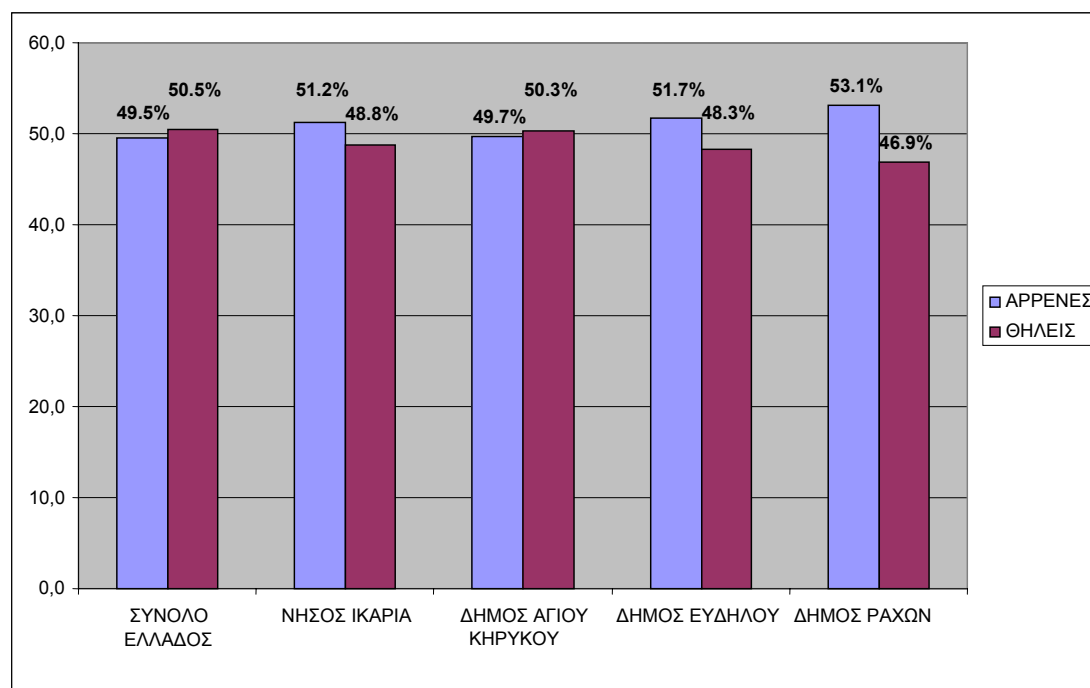
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή της σύνθεσης κατά φύλο της Ικαρίας.

Πίνακας 1.2.5: Σύνθεση κατά φύλο πληθυσμού Δήμων Ικαρίας 2001

	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΑΡΡΕΝΕΣ%	ΘΗΛΕΙΣ %
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	10,934,097	5,413,426	5,520,671	49.5	50.5
ΝΗΣΟΣ ΙΚΑΡΙΑ	8,354	4,280	4,074	51.2	48.8
ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΚΗΡΥΚΟΥ	3,401	1,691	1,710	49.7	50.3
ΔΗΜΟΣ ΕΥΔΗΛΟΥ	2,811	1,452	1,359	51.7	48.3
ΔΗΜΟΣ ΡΑΧΩΝ	2,142	1,137	1,005	53.1	46.9

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Διάγραμμα 1.2.7: Ποσοστιαία πληθυσμιακή σύνθεση κατά φύλο Δήμων Ικαρίας 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

Ως προς την πληθυσμιακή σύνθεση κατά φύλο, το 2001 στο σύνολο του νησιού οι **άντρες υπερέρχουν του γυναικείου πληθυσμού** (51,2% : 48,8%) παρουσιάζοντας αντίστροφη αναλογία από αυτή του εθνικού επιπέδου (49,5% : 50,5%). Το μοναδικό Δ.Δ. στο νησί στο οποίο υπερέρχουν έστω και ελάχιστα οι γυναίκες είναι αυτό του Αγ. Κηρύκου (49,3% : 50,7%).

1.2.3 Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά

Εξετάζονται τα εξής κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά της Ικαρίας:

- α) επίπεδο εκπαίδευσης
- β) επαγγελματικές κατηγορίες
- γ) τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης
- δ) ανεργία
- ε) κοινωνικές υποδομές

α) Επίπεδο εκπαίδευσης

Η ακόλουθη ανάλυση βασίστηκε στα ευρήματα της Μελέτης του πιλοτικού Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος (Τ.Α.Π., 2001) της Επαρχίας Ικαρίας. Στα πλαίσια της εν λόγω μελέτης, διεξήχθη έρευνα των νοικοκυριών της Ικαρίας με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου σε αντιπροσωπευτικό

δείγμα 237 νοικοκυριών και από τους τέσσερις Δήμους της Επαρχίας Ικαρίας, συνεπώς στα αποτελέσματα συμπεριλαμβάνεται και ο Δήμος Φούρνων (δηλαδή το 1,7% των ερωτηθέντων).

Πίνακας 1.2.6: Κατανομή εκπαίδευσης δείγματος

ΒΑΘΜΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ		ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό	Αριθμός ατόμων	Ποσοστό
Δημοτικό	171	29%	82	27%	89	32%
Γυμνάσιο	118	20%	67	22%	51	18%
Λύκειο	103	18%	46	15%	57	20%
ΣΕΚ*	135	23%	81	27%	54	19%
ΤΕΙ	21	4%	11	4%	10	4%
ΑΕΙ	36	6%	15	5%	21	7%
Σύνολο	584	100%	302	100%	282	100%

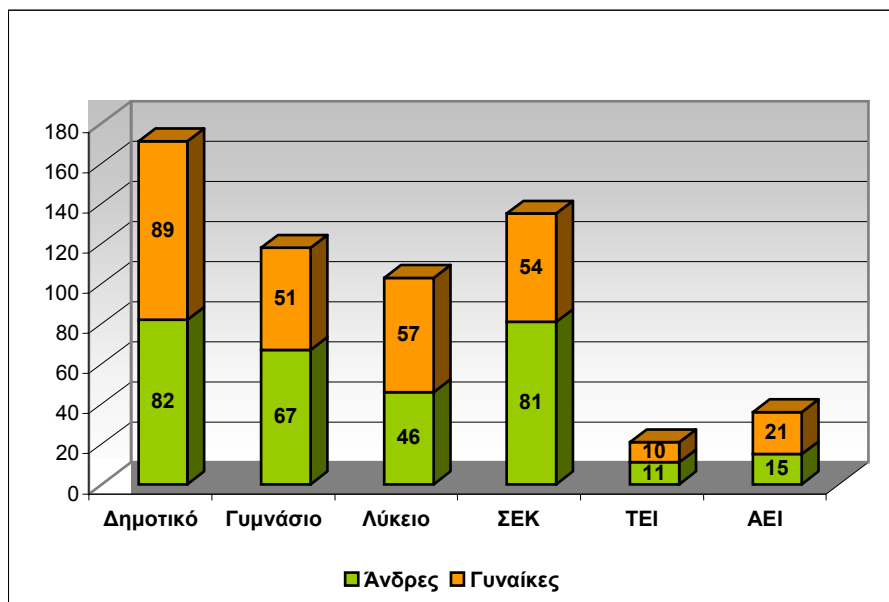
* Σχολή Επαγγελματικής Κατάρτισης

(Πηγή: Τ.Α.Π. (2001) - Μελέτη πιλοτικού Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος της Επαρχίας Ικαρίας, Αναπτυξιακή Εταιρεία της Επαρχίας Ικαρίας.)

Το 30% περίπου του δείγματος έχει γραμματικές γνώσεις Δημοτικού. Ο μέσος όρος ηλικίας των αποφοίτων Δημοτικού για τους άνδρες είναι 54, και για τις γυναίκες 53. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι από τα 584 άτομα τουλάχιστον τα 149 (ποσοστό 24%) έχουν **μόνο γραμματικές γνώσεις δημοτικού και είναι 16 ετών και πάνω**. Αντίστοιχα, υπάρχουν 86 άτομα στο δείγμα ηλικίας άνω των 18 με γραμματικές γνώσεις γυμνασίου (ποσοστό 15%).

Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι αν και το μορφωτικό επίπεδο των μεγάλων ηλικιών είναι σχετικά χαμηλό, στις μικρές ηλικίες αυτό αντιστρέφεται όπως συμβαίνει και σε επίπεδο χώρας(υποχρεωτική εκπαίδευση). Φυσικά η αύξηση του μορφωτικού επιπέδου των κατοίκων είναι θετικό γεγονός, αλλά είναι πιθανόν να οφείλεται και εν μέρει στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης στο νησί.

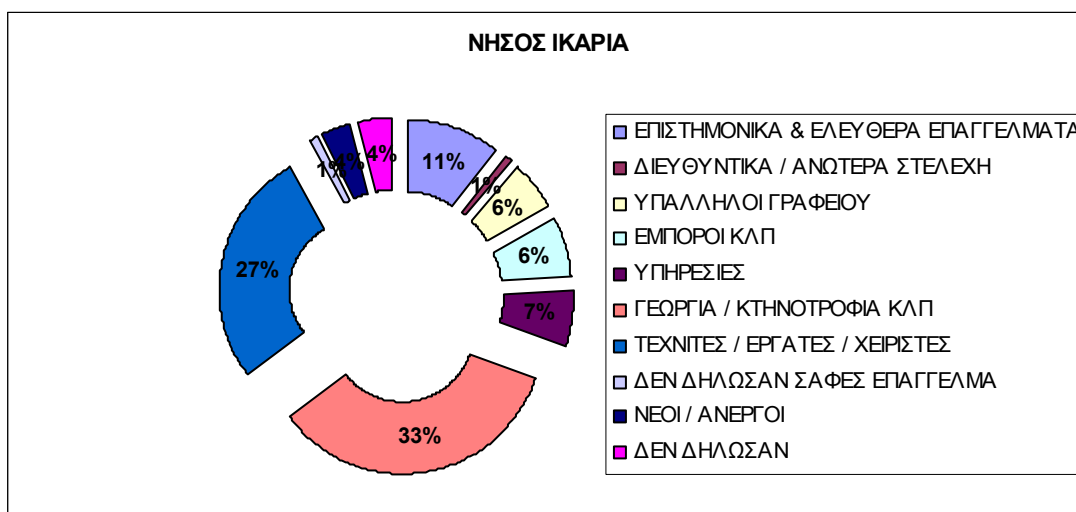
Διάγραμμα 1.2.8: Εκπαίδευση δείγματος ερωτηθέντων

(Πηγή: Τ.Α.Π. (2001) - Μελέτη πιλοτικού Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος της Επαρχίας Ικαρίας, Αναπτυξιακή Εταιρεία της Επαρχίας Ικαρίας.)

β) Επαγγελματικές κατηγορίες

Διάγραμμα 1.2.9: Επαγγελματικές κατηγορίες οικονομικά ενεργού πληθυσμού 2001

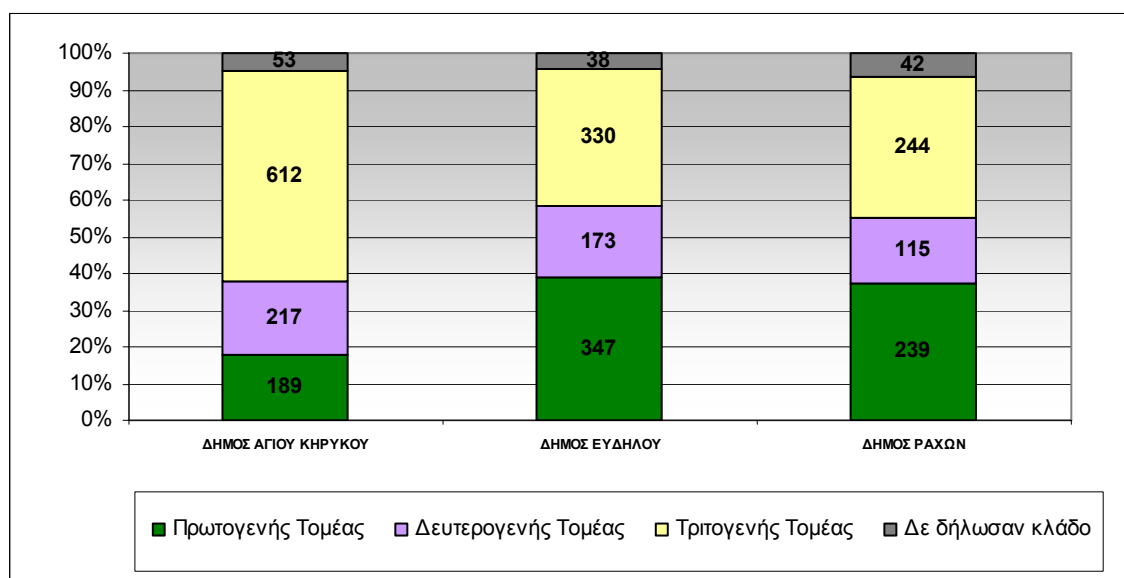
(Πηγή: Τ.Α.Π. (2001) - Μελέτη πιλοτικού Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος της Επαρχίας Ικαρίας, Αναπτυξιακή Εταιρεία της Επαρχίας Ικαρίας.)

Η ανάλυση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά ομάδα ατομικών επαγγελμάτων ολοκληρώνει την σαφή εικόνα που δίνεται στην απασχόληση και την εξειδίκευσή της στην γεωργία και στα επαγγέλματα εργατών και τεχνιτών. Παράλληλα διαμορφώνει το πλαίσιο εργασίας και το μέγεθος των επιχειρήσεων, όπου επικρατούν βασικά τα ατομικά επαγγέλματα. Από τα δεδομένα της απασχόλησης σε ατομικά επαγγέλματα δίνεται το ενδιαφέρον στον πρωτογενή τομέα, στα επαγγέλματα εργατών και τεχνιτών αλλά και στις υπηρεσίες.

γ) Τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης

Βάσει των διαθέσιμων στοιχείων (ΕΣΥΕ 2001) η διάρθρωση της απασχόλησης στο νησί της Ικαρίας χαρακτηρίζεται από την διατήρηση της σημαντικής συμμετοχής του πρωτογενή τομέα. Κυρίαρχος είναι ο τριτογενής τομέας.

Διάγραμμα 1.2.10: Τομεακή διάρθρωση απασχόλησης ανά Δήμο 2001

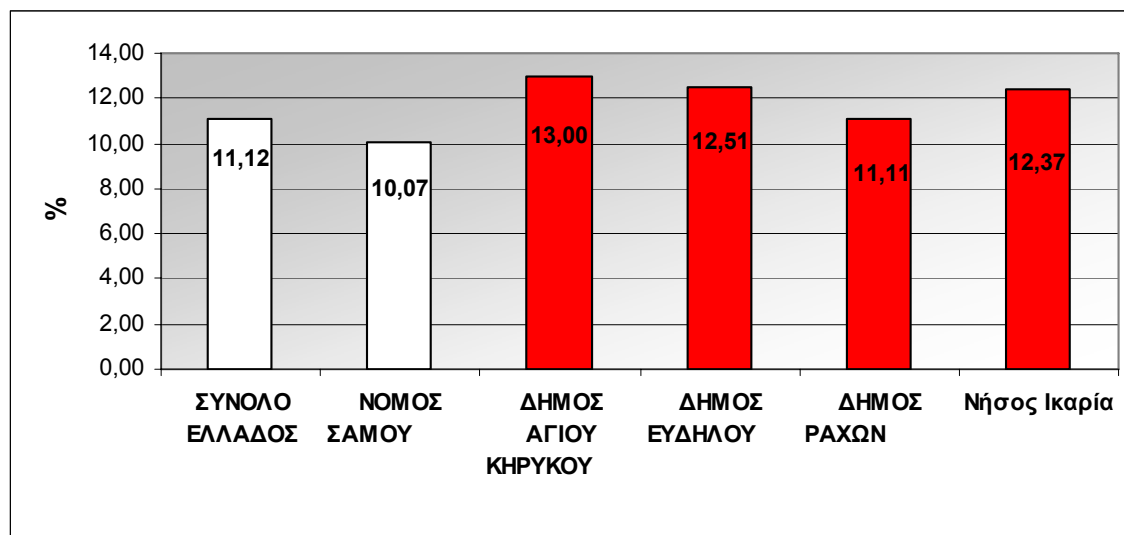

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

δ) Ανεργία

Η ανεργία στο νησί της Ικαρίας κυμαίνεται σε υψηλότερα επίπεδα συγκριτικά με τον εθνικό μέσο όρο για το 2001. Υπερβαίνει το 12%, ποσοστό υψηλότερο και από το αντίστοιχο για τον νομό Σάμου (10%).

Διάγραμμα 1.2.11: Ποσοστό ανεργίας 2001

(Πηγή: ΕΣΥΕ 2001 – Επεξεργασία Ιδίου)

ε) Κοινωνικές υποδομές

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι κοινωνικές υποδομές – κοινωνικός εξοπλισμός σε επίπεδο δήμου και συνολικά σε επίπεδο νησιού. Διαπιστώνεται η ανεπάρκεια σε δομές πρόνοιας (π.χ. βρεφονηπιακοί σταθμοί).

Διάγραμμα 4.1.7: Υπηρεσίες Υγείας-Πρόνοιας & Εκπαίδευσης Νήσου Ικαρίας, 2005

Κοινωνικός Εξοπλισμός		Νήσος Ικαρία	Αγ.Κήρυκος	Εύδηλος	Ράχες
Υγεία & Πρόνοια: Αριθμός μονάδων	Νοσοκομείο-Κέντρο Υγείας	1	1		
	Κέντρο Υγείας	1		1	
	Αγροτικό Ιατρείο	4		1	3
	Δομές ΙΚΑ	2	1	1	
	Γηροκομείο	1	1		
	Βοήθεια στο Σπίτι	2		1	1
Εκπαίδευση: Αριθμός Σχολείων	Νηπιαγωγείο	4		2	2
	Δημοτικό	14	5	4	5
	Γυμνάσιο	3	1	1	1
	Γενικό Λύκειο	3	1	1	1
	Τεχνική Επαγγελματική Σχολή (ΤΕΣ)	1		1	
	ΙΕΚ	1	1		

(Πηγή: Επιτόπια έρευνα από την Ομάδα Μελέτης ΣΧΟΟΑΠ ΔΗΜΩΝ ΙΚΑΡΙΑΣ ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες, 2005)

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε ότι τα δημογραφικά στοιχεία εμφανίζουν ένα σημαντικό γηρασμένο πληθυσμό σε σύγκριση με την αντίστοιχη εθνική τιμή και μια ανατροπή ως προς την πληθυσμιακή σύνθεση κατά φύλο προς όφελος του ανδρικού πληθυσμού ως προς την ισχύουσα αναλογία σε εθνικό επίπεδο. Οι επιπτώσεις στους ανθρώπινους πόρους της Ικαρίας από την μετανάστευση τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική γίνεται εμφανής στην ηλικιακή σύνθεσή της. Το μεταναστευτικό πλήγμα που δέχτηκε το νησί εμφανίζεται με κενό στις ηλικίες μεταξύ 40-64. Μεγάλος αριθμός από το έμψυχο δυναμικό εγκαταλείπει το νησί για λόγους σπουδών και εργασίας και σε πολλές περιπτώσεις δεν επιστρέφει ή όταν επιστρέφει γίνεται μετά την συνταξιοδότησή του. Η υπογεννητικότητα που επικρατεί στο νησί προοιωνίζει τη σταδιακή μείωση του πληθυσμού στο μέλλον. Από τα δεδομένα της απασχόλησης του οικονομικά ενεργού πληθυσμού προκύπτει σαφής διατήρηση της εξειδίκευσης στη γεωργία και στα επαγγέλματα εργατών και τεχνιτών, με συνεχή παρουσία των τουριστικών δραστηριοτήτων και υπηρεσιών. Από τη σύνθεση της τοπικής αγοράς εργασίας και το μέγεθος των επιχειρήσεων, διαπιστώνεται ότι επικρατούν τα ατομικά επαγγέλματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ

Η ονομασία SWOT προέρχεται από τα αρχικά των αγγλικών λέξεων Strengths (Πλεονεκτήματα) – Weaknesses (Αδυναμίες) – Opportunities (Ευκαιρίες) – Threats (Απειλές). Η SWOT ανάλυση είναι μια τεχνική σχεδιασμού που συνίσταται στην οργάνωση ενός υποστηρικτικού συνεκτικού πλαισίου λήψης αποφάσεων που μπορεί να αφορά ένα προϊόν, μια επιχείρηση, μια γεωγραφική περιοχή, ένα θεσμό κλπ. Η χρήση της τεχνικής αυτής κατά την διαδικασία του στρατηγικού σχεδιασμού συνίσταται στην συστηματική, εμπειριστατωμένη και, κατά το δυνατόν, κωδικοποιημένη καταγραφή της υφιστάμενης αναπτυξιακής κατάστασης και των σχετικών τάσεων. Το αποτέλεσμα της ανάλυσης SWOT είναι δομημένη πληροφόρηση, διαμόρφωση συναντίληψης περί της αναπτυξιακής πραγματικότητας και ένα σύνολο από δυνητικές στρατηγικές επιλογές⁴. Με σκοπό την πληρέστερη διερεύνηση η στοιχείων και των παρατηρήσεων που συνθέτουν και επηρεάζουν το περιβάλλον της περιοχής μελέτης η SWOT ανάλυση διαιρείται σε δύο επιμέρους βασικές ενότητες ως εξής:

1. **Τα στοιχεία του εσωτερικού περιβάλλοντος** που αφορούν τα υφιστάμενα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες που εντοπίζονται εντός της περιοχής μελέτης.

Ειδικότερα:

α. **Πλεονέκτημα** θεωρείται κάθε ενδογενής αναπτυξιακός συντελεστής που συμβάλλει στην αξιοποίηση των ευκαιριών και στην αντιμετώπιση των απειλών.

β. **Αδυναμία** θεωρείται κάθε ενδογενής αναπτυξιακή συνθήκη ή έλλειμμα που υπονομεύει την ανταγωνιστική θέση της περιοχής μελέτης ή παρεμποδίζει την αξιοποίηση των ευκαιριών.

2. **Τα στοιχεία του εξωτερικού περιβάλλοντος** που αφορούν τις υφιστάμενες απειλές και τις μη διερευνημένες ευκαιρίες που εντοπίζονται εκτός της περιοχής μελέτης.

Ειδικότερα:

α. **Ευκαιρία** είναι κάθε εξωγενής συνθήκη ή χαρακτηριστικό που ευνοεί την τόνωση της ζήτησης στην περιοχή μελέτης, ή που συντελεί στη διαμόρφωση συγκριτικού πλεονεκτήματος.

β. **Απειλή** είναι η πρόκληση που δημιουργείται εξαιτίας μη ευνοϊκών τάσεων ή κάθε εξωγενούς συνθήκης που ασκεί μη ευνοϊκή επίδραση στην αναπτυξιακή θέση της περιοχής μελέτης.

⁴ ΕΣΠΑ 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η SWOT ανάλυση για το νησί της Ικαρίας ομαδοποιημένη σε τρεις θεματικές ενότητες (οικονομία –κοινωνία – περιβάλλον) λαμβάνοντας υπόψη τις κύριες συνιστώσες της αειφόρου – βιώσιμης ανάπτυξης που είναι η οικονομική ευημερία, η κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή και η προστασία του περιβάλλοντος.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Κομβική θέση στο Αιγαίο.
- Γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και σπανιότητας.
- Διατήρηση παραδοσιακών τρόπων άσκησης της γεωργίας.
- Εναλλακτικές και εξειδικευμένες μορφές τουρισμού (φυσιολατρικός, ιαματικός, πολιτιστικός τουρισμός κ.λπ.).
- Γεωθερμική Ενέργεια
- Αιολικό Δυναμικό
- Μεταφορικές και κοινωνικές υποδομές (αεροδρόμιο, υπό κατασκευή μεγάλο εμπορικό και εμπορευματικό λιμάνι στον Εύδηλο, νοσοκομείο).
- Σημαντικές ενεργειακές επενδύσεις (ΔΕΗ)
- Οικοδομική δραστηριότητα
- Εξόρυξη (σχιστόπλακα, μάρμαρο, γρανίτης)

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Ιδιότυπος κοινωνικός σχηματισμός.
- Ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί αλληλοϋποστήριξης.
- Τοπικές ιδιομορφίες.
- Ισχυροί δεσμοί ομογενών.
- Μεγάλο προσδόκιμο ζωής (blue zones).
- Παράδοση σε συλλογικές δράσεις.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Ιδιαίτερο και ποικιλόμορφο τοπίο
- Πλούσια χλωρίδα και πανίδα
- Περιοχές Natura και SPA
- Πλούσιοι υδάτινοι πόροι
- Ιδιαίτερη οικιστική συγκρότηση
- Αξιόλογοι οικισμοί με αρχαιολογικά ιστορικά και παραδοσιακά στοιχεία.
- Παραδοσιακή αρχιτεκτονική.
- Προϊστορικές και κλασικές Αρχαιότητες.

- Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία
- Μονοπάτια , Νερόμυλοι.
- Χώροι μυθολογικού ενδιαφέροντος.
- Μουσεία (Αρχαιολογικό, Λαογραφικό)
- Λοιπά στοιχεία πολιτισμού (τοπική διάλεκτος, πανηγύρια, κόκκινος βράχος).

ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Γεωγραφική απομόνωση.
- Αναπτυξιακή υστέρηση.
- Έλλειψη φυσικού λιμένα
- Ανεπαρκείς τεχνικές και κοινωνικές υποδομές.
- Προβληματικές θαλάσσιες συγκοινωνίες.
- Ανεπαρκές οδικό δίκτυο με πολλές ελλείψεις και σε κακή κατάσταση.
- Απουσία δημόσιας συγκοινωνίας (λεωφορειακές γραμμές).
- Μεγάλος κατακερματισμός της γης.
- Έλλειψη σαφούς οριοθέτησης των χρήσεων γης (δάση, οικισμοί).
- Έλλειψη σύνδεσης μεταξύ των τομέων της παραγωγής.
- Δυσχερής ανάπτυξη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.
- Έντονες περιβαλλοντικές πιέσεις στις «αναπτυγμένες ζώνες» λόγω αστικής και τουριστικής ανάπτυξης – ανισομερής κατανομή ζήτησης από την κατανομή της προσφοράς στο χρόνο και στο χώρο.
- Αυξημένες απαιτήσεις σε υποδομές λόγω διασποράς πληθυσμού.
- Μικρή τοπική αγορά - Αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Στασιμότητα - μείωση πληθυσμού.
- Αναστροφή της πληθυσμιακής πυραμίδας. (Υψηλοί δείκτες γήρανσης του πληθυσμού).
- Σχετικά χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης των απασχολούμενων ως προς το μέσο όρο της χώρας.
- Έλλειψη καταρτισμένου και εξειδικευμένου απασχολούμενου προσωπικού σε όλους τους τομείς
- Ανεργία
- Σταδιακή απώλεια ιδιαίτερων τοπικών (κοινωνικών) χαρακτηριστικών.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Έλλειψη προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης του δασικού πλούτου.
- Παράνομη βόσκηση / υπερβόσκηση.
- Δασικές πυρκαγιές.
- Λαθροϋλοτομίες.
- Περαιτέρω υποβάθμιση καμένων δασικών εκτάσεων.
- Αισθητική και λειτουργική υποβάθμιση λόγω ανεξέλεγκτης οικοδομικής δραστηριότητας.
- Διάσπαρτη παράνομη εξόρυξη.
- Εγκατάλειψη και κατάρρευση παραδοσιακών κατασκευών.
- Ανεπάρκεια συστημάτων διάθεσης απορριμμάτων.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Ευνοϊκή θέση της Περιφέρειας Β. Αιγαίου στο ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.
- Πληθώρα χρηματοδοτικών εργαλείων.
- Βελτίωση των σχέσεων Ελλάδα - Τουρκίας.
- Σχετικά ικανοποιητικό επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας που οφείλεται στην τουριστική ανάπτυξη.
- Ανάπτυξη, διεθνώς, εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Ύπαρξη θεσμοθετημένων Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
- Αξιοποίηση της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των νέων τεχνολογιών στις επικοινωνίες
- Αξιοποίηση της ικαριακής ομογένειας.
- Παγκοσμιοποίηση

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Βελτίωση δεξιοτήτων και αναβάθμιση των γνώσεων του ανθρώπινου δυναμικού, ενίσχυση για ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας του τοπικού εργατικού δυναμικού.
- Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών για την εκπαίδευση και κατάρτιση προσαρμοσμένη στις τοπικές ιδιαιτερότητες.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Πλούσια διάσπαρτη πολιτιστική κληρονομιά στον αγροτικό χώρο.
- Ολοκληρωμένες διαχειριστικές παρεμβάσεις για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά.
- Ανάπτυξη πολυδραστηριότητας του τοπικού εργατικού δυναμικού.
- Ευρωμεσογειακή συνεργασία στους τομείς της έρευνας και του περιβάλλοντος.
- Θεσμικό πλαίσιο
- Πράσινη Ανάπτυξη

ΑΠΕΙΛΕΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Διεθνής και Ελληνική οικονομική κρίση
- Τριτογενοποίηση της οικονομίας – συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα.
- Χρονική και χωρική υπερσυγκέντρωση της τουριστικής κίνησης και δραστηριότητας
- Διπλή περιφερειακότητα
- Παρείσφρυση παράνομων δραστηριοτήτων σε ευαίσθητες περιοχές.
- Η απώλεια πόρων από αδυναμία ανταπόκρισης των τελικών δικαιούχων όχι μόνο στο επίπεδο της υλοποίησης αλλά και της ζήτησης.
- Διεύρυνση των ανισοτήτων μεταξύ των Νησιών.
- Δυσχέρειες στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας και επικοινωνιών λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα των Περιφερειών.
- Ύπαρξη σημαντικών διαπεριφερειακών, ενδοπεριφερειακών και ενδονησιωτικών ανισοτήτων μεταξύ των οποίων και ανισοκατανομή ανθρώπινων και φυσικών πόρων και υποδομών.
- Ελλείψεις σε υλικοτεχνικά μέσα και χαμηλός βαθμός αξιοποίησης νέων τεχνολογιών.
- Μικρή τοπική αγορά - Αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομικών κλίμακας
- Υψηλό μεταφορικό κόστος.
- Λαθρομετανάστευση.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Απαξίωση δεξιοτήτων των απασχολουμένων.
- Ένταση φαινόμενων κοινωνικού αποκλεισμού.
- Τάσεις αύξησης του μη ενεργού οικονομικά πληθυσμού.
- Τάσεις εγκατάλειψης των νησιών ή οικισμών από παραγωγικές ηλικίες.
- Ενίσχυση φαινόμενων ανισότητας στην εργασία.
- Αυξημένος δείκτης γήρανσης

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

- Διατάραξη / αλλοίωση του ιστορικού ή παραδοσιακού μοντέλου συνύπαρξης οικιστικού περιβάλλοντος, δασών και καλλιεργειών.
- Εξάντληση αποθεμάτων φυσικών πόρων.
- Φυσικές περιβαλλοντικές απειλές.
- Έντονες πιέσεις στο περιβάλλον από την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και την τουριστική δραστηριότητα
- Θεσμικό πλαίσιο
- Πράσινη Ανάπτυξη

Από την την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης διαπιστώνονται:

- Απουσία ενός ή περισσότερων δυναμικών τομέων / κλάδων οικονομικών δραστηριοτήτων για αυτοτελή στήριξη της ανάπτυξης και δημιουργία θετικών πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων σε άλλους τομείς.
- Αναγκαιότητα ανάληψης συνδυασμένων δράσεων, οι οποίες στοχεύουν στη δημιουργία ροπής σε όλους τους τομείς.

Στη συνέχεια ακολουθεί με τη μορφή πίνακα η παρουσίαση της SWOT ανάλυσης.

SWOT ANALYSE NHΣΟΥ ΙΚΑΡΙΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ			
<p>Κομβική θέση στο Αιγαίο. Γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα υψηλής ποιότητας και σπανιότητας. Διατήρηση παραδοσιακών τρόπων άσκησης της γεωργίας. Εναλλακτικές και εξειδικευμένες μορφές τουρισμού (φυσιολατρικός, ιαματικός, πολιτιστικός τουρισμός κ.λπ.). Γεωθερμική Ενέργεια Αιολικό Δυναμικό Μεταφορικές και κοινωνικές υποδομές (Αεροδρόμιο, Υποκατασκευή μεγάλο εμπορικό και εμπορευματικό λιμάνι στον Εύδηλο, Νοσοκομείο). Σημαντικές ενεργειακές επενδύσεις (ΔΕΗ) Οικοδομική δραστηριότητα Εξόρυξη (σχιστόπλακα, μάρμαρο, γρανίτης)</p>	<p>Γεωγραφική απομόνωση. Αναπτυξιακή υστέρηση. Έλλειψη φυσικού λιμένα Ανεπαρκείς τεχνικές και κοινωνικές υποδομές. Προβληματικές θαλάσσιες συγκοινωνίες. Ανεπαρκές οδικό δίκτυο με πολλές ελλείψεις και σε κακή κατάσταση. Απουσία δημόσιας συγκοινωνίας (λεωφορειακές γραμμές). Μεγάλος κατακερματισμός της γης. Έλλειψη σαφούς οριοθέτησης των χρήσεων γης(δάση, οικισμοί). Έλλειψη σύνδεσης μεταξύ των τομέων της παραγωγής. Δυσχερής ανάπτυξη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Έντονες περιβαλλοντικές πιέσεις στις «αναπτυγμένες ζώνες» λόγω αστικής και τουριστικής ανάπτυξης – ανισομερής κατανομή ζήτησης από την κατανομή της προσφοράς στο χρόνο και στο χώρο. Αυξημένες απαιτήσεις σε υποδομές λόγω διασποράς πληθυσμού. Μικρή τοπική αγορά - Αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας</p>	<p>Ευνοϊκή θέση της Περιφέρειας Β. Αιγαίου στο ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου. Πληθώρα χρηματοδοτικών εργαλείων. Βελτίωση των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας. Σχετικά ικανοποιητικό επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας που οφείλεται στην τουριστική ανάπτυξη. Ανάπτυξη, διεθνώς, εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ύπαρξη θεσμοθετημένων Περιφερειακών Πλαισίων Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Αξιοποίηση της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των νέων τεχνολογιών στις επικοινωνίες Αξιοποίηση της ικαριακής ομογένειας. Παγκοσμιοποίηση</p>	<p>Διεθνής και Ελληνική οικονομική κρίση Τριτογενοποίηση της οικονομίας – συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα. Χρονική και χωρική υπερσυγκέντρωση της τουριστικής κίνησης και δραστηριότητας Διπλή περιφερειακότητα Παρείσφρηση παράνομων δραστηριοτήτων σε ευαίσθητες περιοχές. Η απώλεια πόρων από αδυναμία ανταπόκρισης των τελικών δικαιούχων όχι μόνο στο επίπεδο της υλοποίησης αλλά και της ζήτησης. Διεύρυνση των ανισοτήτων μεταξύ των Νησιών. Δυσχέρειες στην ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας και επικοινωνιών λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα των Περιφερειών. Ύπαρξη σημαντικών διαπεριφερειακών, ενδοπεριφερειακών και ενδονησιωτικών ανισοτήτων μεταξύ των οποίων και ανισοκατανομή ανθρώπινων και φυσικών πόρων και υποδομών. Ελλείψεις σε υλικοτεχνικά μέσα και χαμηλός βαθμός αξιοποίησης νέων τεχνολογιών. Μικρή τοπική αγορά - Αδυναμία εκμετάλλευσης οικονομιών κλίμακας Υψηλό μεταφορικό κόστος. Λαθρομετανάστευση.</p>

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΗΣΟΥ ΙΚΑΡΙΑΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ			
<p>Ιδιότυπος κοινωνικός σχηματισμός. Ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί αλληλοϋποστήριξης. Τοπικές ιδιομορφίες. Ισχυροί δεσμοί ομογενών. Μεγάλο προσδόκιμο ζωής (blue zones). Παράδοση σε συλλογικές δράσεις.</p>	<p>Στασιμότητα - μείωση πληθυσμού. Αναστροφή της πληθυσμιακής πυραμίδας. (Υψηλοί δείκτες γήρανσης του πληθυσμού). Σχετικά χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης των απασχολούμενων ως προς το μέσο όρο της χώρας. Έλλειψη καταρτισμένου και εξειδικευμένου απασχολούμενου προσωπικού σε όλους τους τομείς Ανεργία Σταδιακή απώλεια ιδιαίτερων τοπικών (κοινωνικών) χαρακτηριστικών.</p>	<p>Βελτίωση δεξιοτήτων και αναβάθμιση των γνώσεων του ανθρώπινου δυναμικού, ενίσχυση για ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας του τοπικού εργατικού δυναμικού. Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών για την εκπαίδευση και κατάρτιση προσαρμοσμένη στις τοπικές ιδιαιτερότητες.</p>	<p>Απαξίωση δεξιοτήτων των απασχολούμενων. Ένταση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού. Τάσεις αύξησης του μη ενεργού οικονομικά πληθυσμού. Τάσεις εγκατάλειψης των νησιών ή οικισμών από παραγωγικές ηλικίες. Ενίσχυση φαινομένων ανισότητας στην εργασία. Αυξημένος δείκτης γήρανσης</p>
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ			
<p>Ιδιαίτερο και ποικιλόμορφο τοπίο Πλούσια χλωρίδα και πανίδα Περιοχές Natura και SPA Πλούσιοι υδάτινοι πόροι Ιδιαίτερη οικιστική συγκρότηση Αξιόλογοι οικισμοί με αρχαιολογικά ιστορικά και παραδοσιακά στοιχεία. Παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Προϊστορικές και κλασικές Αρχαιότητες. Βυζαντινά και Μεταβυζαντινά μνημεία Μονοπάτια , Νερόμυλοι. Χώροι μυθολογικού ενδιαφέροντος. Μουσεία (Αρχαιολογικό, Λαογραφικό) Λοιπά στοιχεία πολιτισμού (τοπική διάλεκτος, πανηγύρια, κόκκινος βράχος)</p>	<p>Έλλειψη προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης του δασικού πλούτου. Παράνομη βόσκηση / υπερβόσκηση. Δασικές πυρκαγιές. Λαθροϋλοτομίες. Περαιτέρω υποβάθμιση καμένων δασικών εκτάσεων. Αισθητική και λειτουργική υποβάθμιση λόγω ανεξέλεγκτης οικοδομικής δραστηριότητας. Διάσπαρτη παράνομη εξόρυξη. Εγκατάλειψη και κατάρρευση παραδοσιακών κατασκευών. Ανεπάρκεια συστημάτων διάθεσης απορριμμάτων.</p>	<p>Πλούσια διάσπαρτη πολιτιστική κληρονομιά στον αγροτικό χώρο. Ολοκληρωμένες διαχειριστικές παρεμβάσεις για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά. Ανάπτυξη πολυδραστηριότητας του τοπικού εργατικού δυναμικού. Ευρωμεσογειακή συνεργασία στους τομείς της έρευνας και του περιβάλλοντος. Θεσμικό πλαίσιο Πράσινη Ανάπτυξη</p>	<p>Διατάραξη / αλλοίωση του ιστορικού ή παραδοσιακού μοντέλου συνύπαρξης οικιστικού περιβάλλοντος, δασών και καλλιεργειών. Εξάντληση αποθεμάτων φυσικών πόρων. Φυσικές περιβαλλοντικές απειλές. Έντονες πιέσεις στο περιβάλλον από την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και την τουριστική δραστηριότητα Θεσμικό πλαίσιο Πράσινη Ανάπτυξη</p>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΕΙΦΟΡΟΣ – ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Η αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη έχει τρεις κύριες συνιστώσες:

- 1. Την οικονομική ευημερία**
- 2. Την κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή**
- 3. Την προστασία του περιβάλλοντος**

Σύμφωνα με τον Δεκλερ ή (1996, 2000) το γενικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης διαμορφώνεται με βάση τις εξής δώδεκα θεμελιώδεις αρχές:

- 1. Αρχή της Δημόσιας Οικολογικής Τάξης:** Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ευθύνη του κράτους και δεν αφήνεται στη λειτουργία της αγοράς.
- 2. Αρχή της Βιωσιμότητας:** Διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και απαγόρευση κάθε μείωσης ή υποβάθμισης.
- 3. Αρχή της Φέρουσας Ικανότητας:** Διατήρηση της σταθερής κατάστασης των οικοσυστημάτων με ανάπτυξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια αντοχής τους.
- 4. Αρχή της Υποχρεωτικής Αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων:** Αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου.
- 5. Αρχή της Βιοποικιλότητας:** Διατήρηση της βιοποικιλότητας που θεωρείται κριτήριο και παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων
- 6. Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς:** Τα κοινά φυσικά αγαθά δεν επιτρέπεται να ιδιοποιηθούν και η κοινή χρήση τους να περιορισθεί ή να καταργηθεί.
- 7. Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων:** Στα ευπαθή οικοσυστήματα (δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά, τοποθεσίες φυσικού κάλους) επιτρέπεται «ήπια» ανάπτυξη που ορίζεται κατά περίπτωση, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον υπέρμετρα.
- 8. Αρχή της Χωρονομιάς:** Επιβάλλεται ο συνολικός σχεδιασμός και χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων.
- 9. Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς:** Διατήρηση των σπουδαιότερων πολιτιστικών στοιχείων (μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα, τόποι).

10. **Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος:** Διατήρηση της ποιότητας ζωής στις πόλεις και αναχαίτιση της ανάπτυξης μεγαπόλεων.
11. **Αρχή προστασίας του Φυσικού Κάλλους:** Διατήρηση και προστασία του τοπίου με παρεμβάσεις που δεν το αλλοιώνουν.
12. **Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης:** Καθιέρωση της οικολογικής συνείδησης των πολιτών που είναι και οι προστάτες του περιβάλλοντος.

Η αειφόρος - βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος περιλαμβάνεται στη Συνθήκη της και διέπει όλες τις πολιτικές και τις δραστηριότητες της. Αποσκοπεί στη διασφάλιση της ικανότητας της γης να ευνοεί όλες της μορφές ζωής και βασιζέται στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας των φύλων, της αλληλεγγύης, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων της ελευθερίας και της ισότητας ευκαιριών για όλους. Αποβλέπει στη συνεχή βελτίωση της ποιότητας ζωής και των συνθηκών διαβίωσης στη Γη προς όφελος τόσο της παρούσας όσο και των μελλοντικών γενεών. Προς τούτο, προωθεί μια δυναμική οικονομία με πλήρη απασχόληση, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, προστασία της υγείας, κοινωνική και εδαφική συνοχή και προστασία του περιβάλλοντος σε έναν ειρηνικό και ασφαλή πλανήτη, ο οποίος σέβεται την πολιτιστική ποικιλομορφία.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ (2001) θέσπισε την πρώτη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης το 2002 προσέθεσε στην στρατηγική αυτή εξωτερική διάσταση (ενόψει της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ 2002) και το 2005 η στρατηγική αυτή αναθεωρήθηκε έχοντας ως γενικό στόχο τον προσδιορισμό και την ανάπτυξη δράσεων που θα επιτρέψουν στην ΕΕ να επιτύχει συνεχή βελτίωση της ποιότητας ζωής τόσο της σημερινής γενιάς όσο και των επόμενων γενεών, μέσω της δημιουργίας βιώσιμων κοινοτήτων ικανών για αποτελεσματική διαχείριση και χρησιμοποίηση των πόρων και την αξιοποίηση του δυναμικού οικολογικής και κοινωνικής καινοτομίας προκειμένου να εξασφαλίζεται ευημερία, προστασία του περιβάλλοντος και κοινωνική συνοχή⁵.

⁵ Ανανεωμένη Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Βρυξέλλες, 26 Ιουνίου 2006, 10917/06

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου του 2005 οι βασικοί στόχοι και οι αρχές της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης είναι:

-Προστασία του περιβάλλοντος

Διατήρηση της ικανότητας της γης να ευνοεί τη ζωή σε όλη της την ποικιλία, τήρηση των ορίων των φυσικών πόρων του πλανήτη και εξασφάλιση υψηλού επιπέδου όσον αφορά την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος. Πρόληψη και μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος και προώθηση αειφόρων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής, ώστε να αποσυνδεθεί η οικονομική μεγέθυνση από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

-Κοινωνική δικαιοσύνη και συνοχή

Προώθηση μιας δημοκρατικής, υγιούς, ασφαλούς και δίκαιης κοινωνίας, που βασίζεται στην κοινωνική ένταξη και τη συνοχή, σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και την πολιτιστική ποικιλομορφία, διασφαλίζει την ισότητα ανδρών και γυναικών και καταπολεμά κάθε μορφή διάκρισης.

-Οικονομική ευημερία

Προώθηση μιας ακμάζουσας, καινοτόμου, πλούσιας σε γνώσεις, ανταγωνιστικής και οικολογικά αποτελεσματικής οικονομίας, που εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και ποιότητα της εργασίας σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

-Ανάληψη των διεθνών ευθυνών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ενθάρρυνση της εφαρμογής, σε παγκόσμιο επίπεδο, δημοκρατικών θεσμών βασιζόμενων στην ειρήνη, την ασφάλεια και την ελευθερία και προάσπιση της σταθερότητας των θεσμών αυτών. Ενεργός προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε ολόκληρο τον κόσμο και μέριμνα ώστε οι εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμβιβάζονται με την παγκόσμια αειφόρο ανάπτυξη και με τις διεθνείς δεσμεύσεις της.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω παρουσιάζονται οι γενικές αρχές αειφορίας βάσει των οποίων προσεγγίζεται το σενάριο παρέμβασης που ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Αρχές της αειφορίας σεναρίου παρέμβασης

- Ορθολογικός έλεγχος της κατανάλωσης φυσικών πόρων και ενέργειας.
- Ορθολογικός έλεγχος της παραγόμενης ρύπανσης.
- Ορθολογικός έλεγχος της κατανάλωσης φυσικού χώρου – έλεγχος της οικιστικής εξάπλωσης.
- Προστασία και αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου.
- Προστασία και αναβάθμιση του οικιστικού περιβάλλοντος.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής.
- Διατήρηση /βελτίωση της κοινωνικής συνοχής.
- Διατήρηση ευρείας και διαφοροποιημένης οικονομικής βάσης.
- Διατήρηση /βελτίωση του επιπέδου παραγωγικότητας.
- Δημιουργία αποτελεσματικών υποδομών.
- Ουσιαστική εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων έργων και δραστηριοτήτων.
- Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 Σενάριο των τάσεων

Κατά την κατάρτιση του σεναρίου των τάσεων, βασική παραδοχή είναι η συνέχιση της υφιστάμενης κατάστασης και η επικράτηση των τάσεων, όπως αυτές καταγράφονται από την ανάλυση που προηγήθηκε.

- **Εξέλιξη του πληθυσμιακού δυναμικού:**
 - στασιμότητα ή ίσως και μικρή αύξηση στο σύνολο του νησιού.
 - διατήρηση διαφοροποιήσεων σε επίπεδο Δ.Δ.
 - δυσμενής εικόνα.

- **Παραγωγικοί τομείς:**
 - μείωση σημασίας πρωτογενούς τομέα.
 - ενίσχυση τριτογενούς τομέα.

- **Φυσικό περιβάλλον:**
 - υποβάθμιση γεωργικής γης.
 - αρνητικές επιπτώσεις στον παράκτιο χώρο λόγω δόμησης & ρύπανσης.
 - περαιτέρω υποβάθμιση δασών (πυρκαγιές, βόσκηση, εκχερσώσεις, δόμηση).
 - προβληματικό καθεστώς διαχείρισης ορυκτού πλούτου.
 - σημαντική υποβάθμιση τοπίου (ανεπαρκές μηχανισμοί προστασίας, αρνητικές επιπτώσεις λόγω επέκτασης δόμησης, πυρκαγιών, βόσκησης, κλπ.).

- **Ανθρωπογενές περιβάλλον:**
 - επιδείνωση οικιστικού περιβάλλοντος.
 - μη σημαντική βελτίωση καθεστώτος ελλειπούς προστασίας, ανάδειξης & προβολής πολιτιστικών στοιχείων.
 - βελτίωση τομέα τεχνικών & κοινωνικών υποδομών.

4.2 Σενάριο παρέμβασης με όρους αειφορίας

- **Δημιουργία ενός πιο ευέλικτου και αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου που αναγνωρίζει και σέβεται τις ιδιαιτερότητες του χώρου με παράλληλη αυστηρή τήρηση των κείμενων νομοθετικών διατάξεων.**
 - χωροταξικός σχεδιασμός πιο ευέλικτος που διαθέτει αρμοδιότητες για να λύνει προβλήματα, άμεσα εφαρμόσιμος και αποτελεσματικός με ολοκληρωμένες διαδικασίες και αυστηρά χρονοδιαγράμματα. (ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ)
 - θεσμικό πλαίσιο οριοθέτησης οικισμών με ευέλικτες και ξεκάθαρες διαδικασίες.
 - καθορισμός συμβατών με το ικαριακό περιβάλλον όρων, περιορισμών δόμησης και μορφολογικών περιορισμών.
 - καθορισμός χρήσεων γης, οριοθέτηση των μη οροθετημένων οικισμών και δυνατότητα οριστικής διευθέτησης του νομικού καθεστώτος που διέπει τους ήδη οριοθετημένους οικισμούς.
- **Εφαρμογή αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου:**
 - για τη δόμησης εκτός σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών
 - για τις επεκτάσεις οικισμών σε δασικές, καλλιεργούμενες εκτάσεις & περιοχές ειδικού ενδιαφέροντος
 - για τις λατομικές δραστηριότητες
 - για τους περιβαλλοντικούς όρους της κατασκευής & λειτουργίας των έργων
 - για την ανεξέλεγκτη βόσκηση και υπερβόσκηση.
 - για την αποτελεσματική προστασία των δασών κλπ.
- **Διαφύλαξη και αξιοποίηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και τοπίου καθώς επίσης και αποκατάσταση των υποβαθμισμένων στοιχείων του.**
 - ενσωμάτωση των εννοιών της φέρουσας ικανότητας, της προστασίας του περιβάλλοντος και του τοπίου στην αναπτυξιακή διαδικασία.
 - πυροπροστασία-αναδάσωση/αποκατάσταση περιοχών, μέτρα για την ανεξέλεγκτη βόσκηση
 - προστασία, αξιοποίηση και ανάδειξη αρχιτεκτονικής κληρονομιά (παραδοσιακοί οικισμοί, εγκαταλελειμμένοι)

- προστασία, ανάδειξη και προβολή παραδόσεων και ιδιαιτεροτήτων τρόπου ζωής (πανηγύρια, ήθη, έθιμα, χορός, σχέση με το χρόνο κλπ)
- εφαρμογή διαχειριστικών σχεδίων περιοχών Natura
- προστασία της βιοποικιλότητας
- προστασία δασικής και γεωργικής γης και των παραλίων (μέτρα & αποτελεσματικός μηχανισμός προστασίας, καθορισμός αιγιαλού και παραλίας, οριοθέτηση χρήσεων γης).
- έλεγχος της λατομικής δραστηριότητας (διακοπή παράνομων εξορύξεων, καθορισμός συγκεκριμένων περιοχών για λατομική δραστηριότητα, τήρηση των όρων των αδειών, διαχείριση αποβλήτων εξορυκτικής διαδικασίας, αποκατάσταση)
- προστασία, έλεγχος, και αποτροπή ρύπανσης υδατικών πόρων (διαχειριστικά σχέδια)
- αξιοποίηση γεωθερμίας, αιολικού δυναμικού (ΑΠΕ)
- ολοκληρωμένη διαχείριση απορριμμάτων(στερεών και υγρών αποβλήτων, ανακύκλωση κλπ)

- **Συνδυασμένη ανάπτυξη όλων των παραγωγικών τομέων της οικονομίας με έμφαση στην ανάπτυξη των πιο δυναμικών.**

- παραγωγή (α' γενής) και τυποποίηση (β' γενής) προϊόντων υψηλής ποιότητας με σκοπό την συνέργια και συμπληρωματικότητα μεταξύ των τομέων της οικονομίας.
- παραγωγή βιολογικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών ποικιλιών αμπελιών και φυλών ζώων
- εκπαίδευση γεωργών και κτηνοτρόφων, επενδύσεις στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, δημιουργία και εκσυγχρονισμός μονάδων μεταποίησης και εμπορίας, συμμετοχή σε συστήματα πιστοποίησης ποιότητας, και σύνδεση εμπορίας με ευρύτερα δίκτυα διανομής.
- **δημιουργία ενός ισχυρού “brand name”** διεθνώς που θα εστιάζει στην ενίσχυση της εικόνας του νησιού ως εναλλακτικού τρόπου προσέγγισης της αντίληψης για την ζωή και τη σχέση των ανθρώπων με το χρόνο.(ισχυρός όπλο στην άρση της εποχικότητας).
- νέες μορφές τουρισμού (ορειβατικός, πεζοπορικός, φυσιολατρικός, αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, δασικός κλπ) με σκοπό την ανάπτυξη και την άρση της εποχικότητας.
- ιαματικός / θερμαλιστικός τουρισμός.

- **Ανάπτυξη και βελτίωση του ενεργειακού δικτύου με στόχο την ενεργειακή επάρκεια και αυτονομία αξιοποιώντας τη γεωθερμία, το αιολικό και υδατικό δυναμικό του νησιού (ΑΠΕ).**
- **Ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιακών δικτύων και εφαρμογή συγχρόνων προγραμμάτων τηλεματικής και τηλεεκπαίδευσης (με σκοπό την άρση της απομόνωσης, την καλύτερη εκπαίδευση, την παροχή απομακρυσμένων υπηρεσιών διοίκησης-ιατρικής κλπ).**
 - ανάπτυξη και βελτίωση συγκοινωνιακού δικτύου. (επάρκεια των δρομολογίων πλοίων και αεροπλάνων, αναβάθμιση και επέκταση οδικού δικτύου, δημιουργία επαρκούς δικτύου λεωφορειακών γραμμών για όλο το νησί, αναβίωση περιμετρικών θαλάσσιων δρομολογίων κλπ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ιδιαίτερη γεωγραφική θέση της Ικαρίας, η δυσκολία της επικοινωνίας λόγω των χαρακτηριστικών του αναγλύφου, σε συνδυασμό με κάποιες ιστορικές συγκυρίες (πειρατές, τόπος εξορίας κλπ), οδήγησαν στην απομόνωση του νησιού και συνετέλεσαν στη δημιουργία ενός ιδιότυπου - ιδιαίτερου οικιστικού και κοινωνικού σχηματισμού, τα χαρακτηριστικά του οποίου ακόμη και σήμερα μεταβάλλονται με αργούς ρυθμούς.

Η Ικαρία είναι αναμφισβήτητα ένας **ιδιαιτέρος τόπος**. Η ιδιαιτερότητα αυτή ξεπερνά κατά πολύ την αφήγηση των ταξιδιωτικών οδηγών, των ιστορικών κειμένων και των αριθμών, και είναι δυνατόν να κατανοηθεί πλήρως μόνο με τη βιωματική εμπειρία του επισκέπτη.

Η **ιδιαιτερότητα** αυτή που θα αναγνωρίζεται και θα είναι σεβαστή από ένα **πιο ευέλικτο και αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο** αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα που αν αξιοποιηθεί σωστά μπορεί να δημιουργήσει ένα αειφόρο και βιώσιμο μέλλον για το νησί και τους κατοίκους του.

Δυστυχώς αν επικρατήσει η λογική του σεναρίου των τάσεων εκτός από κάποιες μικρές θετικές επιπτώσεις (λόγω ανάπτυξης της τεχνολογίας και βελτίωσης των συγκοινωνιών και των επικοινωνιών) αναμένεται περαιτέρω υποβάθμιση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, αλλοίωση μέχρι πλήρους εξαφάνισης της φυσιογνωμίας / ταυτότητας του νησιού και των κατοίκων του καθώς και τριτογενοποίηση της οικονομίας με έμφαση στην μονοκαλλιέργεια του τουριστικού τομέα.

Με βάση τις αναπτυξιακές επιλογές με όρους αειφορίας που προτείνονται από το σενάριο παρέμβασης είναι δυνατόν η ιδιαιτερότητα – διαφορετικότητα του χώρου να συνεχίσει να είναι σεβαστή και βιώσιμη, ακολουθώντας ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης από αυτό της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού, που κατά κύριο λόγο ακολουθείται στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαννίρης Η (1997), *Ποιο μέλλον ταιριάζει στην Ικαρία*, Επιμέλεια Πρακτικών Συνεδρίου ΕΜΠ – ΚΕΤ, Αθήνα.

Δεκλερής Μ. (1996), *Ο Δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος: Αρχές της Βιωσίμου Αναπτύξεως*, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα.

Δεκλερής Μ. (2000), *Το δίκαιο της Βιωσίμου Αναπτύξεως - Γενικές αρχές*, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα.

Δεπόλλας Γ. (2003), *ΙΚΑΡΙΑ*, Φωτογραφικό λεύκωμα με κείμενα από Μίκη Θεοδωράκη, Χρήστο Σταυρινάδη, Παντελή Αϊβαλιώτη, Αντώνη Παπαλά και Γιώργο Κόκκινο, Εκδόσεις Φωτόραμα, Αθήνα.

ΕΠΠΕΡ – ENVIPLAN – Γ. Θ. Τσεκούρας & Συνεργάτες (2005), *ΣΧΟΟΑΠ Δήμων Ικαρίας*, Α1 Στάδιο Αθήνα.

Επτά Ημέρες (1998), *Ένθετο Ικαρία (21/6)*. Εφημερίδα Καθημερινή, Αθήνα.

Κλαμπατσέα Ε (2009), *Τρεις μικρές ιστορίες για την σύγχρονη χωροταξία στην Ελλάδα*, Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΕΕ κ.α. Τόμος 1, σελ. 439-446, Βόλος.

Κόκκινος Γ. (1998), *Παραδοσιακοί οικισμοί, Το ιδιόμορφο κτιστό περιβάλλον της Ικαρίας και η λαϊκή αρχιτεκτονική της*, 7 ΗΜΕΡΕΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 21/6, σελ. 15-17, Αθήνα.

Κόκκινος Γ. (2003), «Το κτιστό περιβάλλον της Ικαρίας και η λαϊκή αρχιτεκτονική της», σε Δεπόλλας Γ., «*Ικαρία*», σελ. 111-113, Εκδόσεις Φωτόραμα, Αθήνα.

Κόκκινος Γ. (2005), *Η παραδοσιακή κατοικία της Ικαρίας και το ιδιόμορφο κτιστό περιβάλλον του νησιού*, Έκδοση Εταιρείας Ικαριακών Μελετών, Αθήνα.

Κοντογιαννοπούλου Τ. (2004), «*Τα αντιπειρατικά της Ικαρίας: Το καμουφλάζ της επιβίωσης*», *Γεωτρόπιο*, τ. 241, σελ. 18-22, Αθήνα.

Κρούκου Ε – Λάρδα Σ (2005), *Διερεύνηση της δυνατότητας ανάπτυξης εναλλακτικού Τουρισμού στην Ικαρία βάσει των φυσικών πόρων*, Διπλωματική εργασία, ΑΤΕΙ Ηρακλείου, Κρήτη.

Μελάς Ι. (2001), *Ιστορία της νήσου Ικαρίας*, Αθήνα

Παμφίλης Χ. (1980), *Ιστορία της νήσου Ικαρίας*, Αθήνα

Ρόκος, Δ. (2004). *Η Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη για ένα Ειρηνικό και Καλύτερο Κόσμο*, 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβάλλοντος «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Περιβάλλον», Ένωση Ελλήνων Φυσικών, 9-12 Δεκεμβρίου 2004, Θεσσαλονίκη.

Τ.Α.Π. (2001) - *Μελέτη πιλοτικού Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος της Επαρχίας Ικαρίας*, Αναπτυξιακή Εταιρεία της Επαρχίας Ικαρίας.

Τσαγκάς Ν. (1998), *Η Νήσος Ικαρία εις τους αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς*, Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα.

Τσαγκάς Ν. (2003), *Η Νήσος Ικαρία στους Ευρωπαίους Περιηγητές*, Εκδόσεις Έλευσις, Αθήνα.

Τσαγκάς Ν. (2004)-Κυριακής Ε. Λιγνού, *Η εν Ικαρία Ιταλική κατοχή (1941-1943)*, Εκδόσεις Έλευσις, Αθήνα.

Διαδίκτυο

<http://www.survey.ntua.gr/main/studies/environ/keimena.html>

http://www.environ-develop.ntua.gr/uploads/k_8.pdf

http://ec.europa.eu/environment/news/efe/25/article_4280_el.htm

http://europa.eu/scadplus/glossary/sustainable_development_el.htm

http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_el.pdf

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/com/2005/com2005_0658el01.pdf

<http://old.eyploia.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=520>

<http://www.asda.gr/hgianniris/ikkathim.htm> (Γιαννίρης Η. 1998)

<http://www.eco-ikaria.gr>

<http://www.nikaria.gr>

<http://kpikarias.gr>

<http://www2.egeonet.gr/aigaio/forms/fLemma.aspx?lemmaId=6855>

<http://www.statistics.gr> (Ε.Σ.Υ.Ε.)

http://travel.in2life.gr/article_travel.aspx?amid=139330

<http://www.inout.gr/showthread.php?t=38795>

<http://news.pathfinder.gr/health/545911.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η Ικαρία του Χτες και του Σήμερα

Ηλίας Γιαννίρης

Δρ. Πολεοδόμος-Χωροτάκτης

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Πολυτεχνείο Κρήτης

Εισαγωγικά

Οι Ικάριοι και όσοι φίλοι έχουν επισκεφτεί την Ικαρία μένουν ανικανοποίητοι από αυτά που γράφουν οι τουριστικοί οδηγοί μαζικού τουρισμού, γιατί ξέρουν ότι η Ικαρία δεν είναι απλά ο τόπος αλλά οι άνθρωποι της και η κοινωνία της. Από την άλλη βλέπουν μια τοπική κοινωνία να ζει κάτω από το βάρος των πιεστικών καθημερινών προβλημάτων εργασίας και επιβίωσης, με έντονη εποχικότητα στην οικονομική ζωή, με μεγάλες ανάγκες στην υγεία στην παιδεία, στις συγκοινωνίες, με άθλιο οδικό δίκτυο, με έντονη κινητικότητα των κατοίκων, κυρίως των νέων, προς την Αθήνα. Η “Ικαρία” για πολλούς είναι μια ιδέα, ένας μύθος, μια κιβωτός, ένας θησαυρός. Για άλλους είναι ένα μαρτύριο. Κι όμως, όλοι την αγαπούν. Γιατί;

Ας προσπαθήσουμε να αποκωδικοποιήσουμε την ιδιαιτερότητα της Ικαρίας.

Η Ικαρία, είναι μια ψηλή οροσειρά (1040 μ.) ασυνήθιστου μήκους στο κέντρο του Αιγαίου. Το νησί δεν έχει φυσικό λιμάνι σε αντίθεση με όλα τα γειτονικά νησιά (Μύκονος, Σάμος, Πάτμος, Φούρνοι, Λειψοί, Αρκοί, Λέρος, Χίος, Κάλυμνος, Αμοργός) που έχουν όλα εξαιρετικά φυσικά λιμάνια. Ακόμη και τα λιγιστά απάνεμα μέρη της Ικαρίας που υπήρχαν στην αρχαιότητα, με τον καιρό προσχώθηκαν (Νας, Καραβόσταμο) ή βυθίστηκαν (Θέρμαι, Οινόη). Επειδή εκτείνεται από ανατολή σε δύση, προκαλεί πολλούς τοπικούς καιρούς, σηματοδοτώντας ένα Πέλαγος που καλό θα ήταν να απέφευγε ο κάθε ναυτικός: Το τρομερό Ικάριο Πέλαγος. Η μυθολογία το υπογράμμισε με τον καλύτερο τρόπο, με την πτώση του Ίκαρου.

Κανείς δεν μπορούσε να την αγνοήσει σε όλη την Ιστορία, γιατί η θέση της στο κέντρο του Αιγαίου την κάνει αναγκαστικό πέρασμα ανατολής-δύσης και βορά-νότου. Πρακτικά, όλα τα εμπορικά και πολεμικά καράβια της Ιστορίας της Μεσογείου έχουν περάσει από εκεί, έχουν δει τον σκιερό της όγκο, έχουν νοιώσει τη δύναμη του αέρα της. Έμενε όμως πάντα άγνωστη. Επιπλέον, δεν παρουσίαζε μεγάλο οικονομικό ενδιαφέρον. Για τουλάχιστον 2 περιόδους χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας (Βυζάντιο, 1945-49)

Όπως όλα τα νησιά του Αιγαίου, έτσι και η Ικαρία δεν συγκρίνεται παρά μόνο με τον εαυτό της. Η Θάσος και η Σαμοθράκη της μοιάζουν στη βλάστηση αλλά είναι πιο μικρές και “στρογγυλές”. Η Νότια Εύβοια και η Άνδρος και η Νάξος επίσης της μοιάζουν, κυρίως λόγω του σχιστόλιθου με τον οποίο χτίζουν μάντρες και σπίτια. Κανένα όμως νησί δεν είναι επίμηκες (Μάκρις ή Δολίχη είναι δύο άλλα ονόματα της Ικάρου νήσου), μετρίου μεγέθους και ορεινό όπως η Ικαρία. Η Κάρπαθος, με την οποία μπορεί κάπως να συγκριθεί, διαφέρει γιατί εκτείνεται από βορά προς νότο.

Η Μυθολογία και η Ιστορία

Η Μυθολογία ανάγει την Ικαρία σε σύμβολο των ορίων του νεανικού ενθουσιασμού αλλά και των ορίων της τεχνολογίας (Δαίδαλος και Ίκαρος). Εκτός όμως από τον γνωστό αυτό μύθο, η Ικαρία εμφανίζει σημαντικότερες διασυνδέσεις με το Διόνυσο, το θεό της αμπέλου, του γλεντιού και της εκτός δημητριακών γονιμότητας. Όσοι γνωρίζουν τη σημερινή Ικαρία, τη φύση της και τα πανηγύρια της αναγνωρίζουν σε αυτή τον θεό των κισσών, των δασών-πεύκων (Θύρσοι), των κατσικιών (Πάνας, Σειλινοί), των αυτοσχέδιων μουσικών και του γλεντιού.

Ο Ιστορικός Θεόκριτος θεωρεί την Ικαρία πατρίδα του θεού Διονύσου.

Ο Απολλόδωρος (Βιβλιοθήκη 3, 37 κ.ε.) αναφέρει ότι ο Διόνυσος, από μία ακτή της Ικαρίας ναύλωσε το γνωστό καράβι του μύθου για να περάσει στη Νάξο.

Ο Ομηρικός Ύμνος 1.1. στον Διόνυσο αναφέρει τόσο το Δράκανο (Ανατολική Ικαρία) όσο και την Ικαρία των ανέμων ως φημολογούμενους τόπους καταγωγής του Διονύσου μαζί με τη

Νάξο, την περιοχή του Αλφειού, τη Θήβα και το όρος Νύσσα. Άλλωστε το νησί στην αρχαιότητα ήταν γνωστό και ως Οινόη.

Η μυθολογία θέλει επίσης τον Ικάριο του αττικού δήμου Ικαρία ως τον πρώτο άνθρωπο στον οποίο δίδαξε ο Διόνυσος την παραγωγή κρασιού και τους δούλους του (κατά μία άλλη εκδοχή βοσκούς) τους “*πρώτους οινονπίοντες*”. Ο μύθος είναι διδακτικός γιατί, όταν αυτοί μέθυσαν πίνοντας νηστικοί τον δυνατό άκρατο οίνο του Ικάριου παραφέρθηκαν και τον σκότωσαν.

Εύκολα μπορεί κανείς να συνδέσει τον οίνο του Ικάριου με τον περιώνυμο *Πράμνιο Οίνο* της Ικαρίας που ο Όμηρος αναφέρει τόσο στην Ιλιάδα (Λ 635) όσο και στην Οδύσσεια (Κ 235). Ο γιος του Ασκληπιού (!) θεραπεύεται από ένα φάρμακο με Πράμνιο Οίνο, αλλά και η μάγισσα Κίρκη τον χρησιμοποιεί για να παρασκευάζει τον “*κυκεώνα*”, το ποτό με το οποίο μετέτρεπε, μεταφορικά φαίνεται, σε ζώα τους ναυαγούς. Ο Αριστοφάνης θέλει τον άκρατο Πράμνιο Οίνο να διώχνει τα βάσανα (Ιπής 105). Ο Πλάτωνας επίσης τον μνημονεύει (Πολιτεία 405ε, Ίων 538γ)

Είναι σημαντικό ότι οι αρχαίες αυτές αναφορές συνδυάζουν τον Πράμνιο Οίνο κατά περίπτωση με κατσικίσιο τυρί, ξανθό μέλι, αλεύρι, κρεμμύδι. Φαίνεται λοιπόν ότι ο *Πράμνιος Οίνος* ήταν εξίσου δυνατός σε βαθμούς με το σημερινό λιαστό καριώτικο κρασί, που οι κάτοικοι μέχρι πρόσφατα συνέχιζαν να διατηρούν, μόνοι αυτοί σε όλο το Αιγαίο, σε πιθάρια, όπως οι αρχαίοι.

Αλλά και ο Θέσπις, ο πρώτος ποιητής τραγωδιών, που συνδέονται ευθέως με το Διόνυσο, κατάγεται από τον αττικό δήμο Ικαρία, το σημερινό Διόνυσο της Πεντέλης, δίπλα από τον αρχαίο Δήμο των Δαιδαλίδων.

Στην Αρχαία Ικαρία αναπτύσσονται σημαντικές αρχαίες πόλεις, και ο πλούτος τους φαίνεται από τα ποσά που κατέβαλαν στην Αθηναϊκή συμμαχία οι “**Θέρμαι**”, περιώνυμες στην αρχαία και ρωμαϊκή εποχή για τα ιαματικά λουτρά τους, και η **Οινόη**, μεγάλο οινοποιητικό κέντρο του Αιγαίου. Σημαντικό ρόλο φαίνεται ότι έπαιξε και η πόλη του **Δρακάνου**, στο Ανατολικό άκρο του νησιού. Το μεγάλο θρησκευτικό κέντρο της Αρχαίας Ικαρίας, ο σημερινός **Ναός**, στις εκβολές του μεγαλειώδους φαραγγιού της Χάλαρης -τόπου κατοικίας των Ναϊάδων, φιλοξενούσε το ναό της Ταυροπόλου Αρτέμιδος, με μικρό αλλά πολύτιμο λιμάνι στα δυτικά του νησιού. Ο ευμεγέθης αυτός ναός, πάνω σε οχυρωματικό βάθρο, ήταν σε ευθεία σχέση με τον Ναό της Αρτέμιδος της Εφέσου και της Βραυρωνίας Αρτέμιδος στην Αττική, στον άξονα του εμπορίου ανατολής-δύσης. Η σύνδεση με την μινωική Κρήτη που υπονοεί ο μύθος του Δαίδαλου αλλά και η ενδεχόμενη σχέση του ναού της Ικαρίας με την Ταυροπόλο Άρτεμη της Ταυρίδας υποδηλώνουν επίσης το ρόλο της Ικαρίας στο εμπόριο βορά-νότου, διαμορφώνοντας τελικά ένα δίκτυο εμπορικών δρόμων και θρησκευτικών κέντρων στο οποίο φαίνεται ότι εντασσόταν λειτουργικά και η Ικαρία. Μάλιστα, το βουνό της Ικαρίας (Πράμνος) ήταν βασικό τηλεπικοινωνιακό κέντρο στο σύστημα των φρυκτωριών του Αιγαίου (αντίστοιχο ρόλο έχει και σήμερα η Ικαρία, στο δίκτυο του ΟΤΕ).

Η περίοδος που ακολούθησε τη ρωμαϊκή βρήκε την Μεσόγειο να αναπτύσσεται σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές, με μικρές αυτάρκειες κοινότητες. Το ίδιο συνέβη στην Ικαρία, αλλά με έναν ιδιότυπο τρόπο. Δεν συγκροτήθηκαν συνεκτικά χωριά εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις. Γενικά, αναπτύχθηκαν διάσπαρτα νοικοκυριά βασισμένα κυρίως σε διευρυμένες οικογένειες. Ήδη ο Στράβων αναφέρει την Ικαρία ως [σχεδόν] έρημη (Γεωγραφία 10.5.13) όπου έχουν εναπομείνει λίγοι κάτοικοι (ίδιο, 14.1.19). Προφανώς είχαν ήδη αρχίσει, από τον καιρό του Στράβωνα να οργανώνονται τα νοικοκυριά της αυτάρκειας στην ορεινή ενδοχώρα του νησιού, αφού τα μεγάλα εμπορικά δίκτυα είχαν ήδη καταρρεύσει. Ο ίδιος ο Στράβων αναφέρει ότι στον καιρό του η Οινόη και το Δράκανο ήταν μικρές πόλεις, χωρίς την παλιά τους δόξα.

Οι Ικάριοι έπρεπε να μάθουν να ζουν με αυτάρκεια, σε επικλινείς πετρώδεις πλαγιές. Νερό υπάρχει πρακτικά παντού στις πλαγιές για τα κηπευτικά και το ελάχιστο κριτήριο επιβίωσης ήταν τα εργατικά χέρια της διευρυμένης οικογένειας που μπορούσαν να μετατρέπουν τις πετρώδεις πλαγιές σε πεζούλες. Με τον καιρό βρήκαν τοπικές ποικιλίες και τρόπους παραγωγής που να ταιριάζουν στο νησί. Κυρίως όμως έμαθαν να ζουν λιτά, χωρίς προγραμματισμό και πρόβλεψη, με μεγάλη όμως διάθεση για ζωή και αλληλοβοήθεια.

Ότι δεν μπορούσε να γίνει πεζούλες περιφράζονταν με μάντρες και αποτελούσε το βοσκότοπο. Τα νοικοκυριά που αναπτύσσονταν έπρεπε να είναι απολύτως αυτάρκη, γιατί δεν υπήρχε πλεόνασμα και οι ανταλλαγές ήταν ελάχιστες. Έτσι διαμορφώθηκε ένας τύπος **αραιής κατοίκησης**, με βάση το αξίωμα “*σπίτι όσο να χωρείς, γη όση να θωρείς*”. Σήμερα βρίσκει κανείς ίχνη ανθρώπινης παρουσίας παντού στο νησί. Διαμορφώθηκαν οικιστικοί οικογενειακοί πυρήνες σταθεροί επί αιώνες. Πολλοί όμως δεν άντεξαν και χάθηκαν. Αν μεγάλωνε η φαμελιά το σπίτι επεκτεινόταν κατά μήκος, ακολουθώντας το πεζούλι. Σπάνια κατασκεύαζαν υπόγεια. Το επόμενο νοικοκυριό του οικισμού ήταν εκατοντάδες μέτρα μακριά ή και χιλιόμετρα. Αυτό το οικιστικό πρότυπο της αραιής κατοίκησης, εξαιρετικά σπάνιο σε όλο τον ελλαδικό χώρο, δημιούργησε ένα μοναδικό πρότυπο “αιφόρου διαχείρισης και ανάπτυξης”. Αποδείχθηκε επιπλέον και άριστος μηχανισμός άμυνας στον καιρό της πειρατείας.

Ποτέ οι Κариώτες δεν άσπριζαν τα σπίτια τους, σε αντίθεση με τις Κυκλάδες, για να μη φαίνονται από τη θάλασσα και προκαλέσουν κατακτητές και πειρατές. Δεν έφτιαχναν καμινάδες και φαρδιά παράθυρα για να μην φαίνεται καπνός και φως. Τέλειο εργαλείο απόκρυψης, ο ίδιος ο σχιστόλιθος και ο γρανίτης με τον οποίο έχτιζαν, αλλά και η βλάστηση που φρόντιζαν να υπάρχει μπροστά από το σπίτι. Και είχαν λόγους να κρύβονται γιατί μόλις απέναντι, στους Φούρνους (Κορσεούς), οι Κουρσάροι είχαν μια από τις πιο δυνατές εστίες της Ανατολικής Μεσογείου. Ακόμη και οι Γενοβέζοι που κάποτε έλεγχαν το νησί, αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν κάτω από την πίεση των πειρατών.

Η αφανής-κρυφή ζωή των διάσπαρτων νοικοκυριών, σε συνδυασμό με τον απρόσιτο και αλίμενο χαρακτήρα του νησιού οδήγησαν, για άλλη μια φορά μετά τον Στράβωνα, ορισμένους περιηγητές και σύγχρονους μελετητές στην υπόθεση ότι η Ικαρία είχε ερημωθεί για περίπου έναν αιώνα την περίοδο των πειρατών. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι γινόταν υλοτομία των δασών της ενδοχώρας του νησιού, μεταφορά ξυλείας καθώς και ναυπηγικές εργασίες εμπορικών ή πειρατικών πλοίων. Άλλωστε, αν δεν υπήρχε συνέχεια πώς ερμηνεύεται η πληθώρα λέξεων αρχαίας ελληνικής προέλευσης που διασώθηκαν στην καθημερινή γλώσσα των Ικαρίων, η ίδια η Ικαριακή διάλεκτος αλλά και η διάσωση ορισμένων πανάρχαιων παραγωγικών δραστηριοτήτων και τελετών; Επομένως, δεν ευσταθεί ότι η Ικαρία είχε ερημωθεί, έστω και αν σε ορισμένες περιόδους ο πληθυσμός είχε δραστηρικά μειωθεί.

Ιδιαίτερο επιστημονικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κοινωνικές διεργασίες μέσω των οποίων είναι δυνατή η ιστορική συνέχεια του διάσπαρτου ικαριακού πληθυσμού. Οι όποιοι έποικοι έφταναν στην Ικαρία από διάφορα μέρη (Μάνη, Πάρος, Αμοργός, Εύβοια, Κρήτη, Χίος, κλπ) για διάφορους λόγους (βεντέτα, υπερπληθυσμός, κληρονομικό δίκαιο που δημιουργούσε ακτήμονες, πόλεμοι, συρράξεις, δουλεμπόριο, ναυάγια) αν ήθελαν να επιβιώσουν, έπρεπε να κάνουν ακριβώς ότι έκαναν και οι ντόπιοι. Έτσι, το Ικαριακό βουνό αποτέλεσε τον βασικό αφομοιωτικό παράγοντα των εποίκων, βοηθώντας την συντήρηση μακραιώνων παραδόσεων.

Οι ιδιαιτερότητες

Πράγματι, **οι Ικάριοι οφείλουν τη διαμόρφωση της Ικαριακής Συνείδησης στον Αθήρα**. Από τον Μύθο του Ικάρου μέχρι την απόρριψη της τουρκοκρατίας (“*Συγκούδουνο τ’ αρνί;*”), την απαλλαγή από κάθε λογής κατακτητές, και την Ικαριακή Επανάσταση του 1912, ο Πράμνος-Αθήρας πρωταγωνιστεί και διαμορφώνει την Ικαριακή ομοψυχία (“*ούλοι εμείς εφέντη*”), αλλά και έναν λαό που σε όλη την ιστορική διαδρομή έμεινε ελεύθερος και δεν δοκίμασε ουσιαστικά κανενός είδους δυναστεία ή σκλαβιά. Αξιοσημείωτο είναι ότι ήδη από μεσαιωνικά κείμενα έχουμε την μαρτυρία ότι, παρά την λιτή ζωή, ήταν και ο μακροβιότερος λαός σε όλο το Αιγαίο, όπως είναι και σήμερα.

Οι οικισμοί πάνω στις πλαγιές διαμόρφωναν δίκτυα και εντοπιότητες: Περαιμαρέ, Μεσαριά, Χωριούδια, Απερίχου, Ράχες, χωριά Β.Δ. Ικαρίας, Φανάρι. Ένα σημαντικό δίκτυο μονοπατιών αναπτύχθηκε σε όλο το νησί, από το οποίο σώζονται αξιόλογα τμήματα.

Γεωγραφικοί διαχωρισμοί διαμορφώθηκαν (Σταβεντικοί-Σοφρατικοί, Ράχες-Μεσαριά-Φανάρι) και προσδιορίστηκαν χαρακτηριστικοί τόποι (Λαγκάδα, Πέζι, Παπουτσοκρύφτης, Αμάλου, Κάμπα, Βρουχοί, Αλάμα, Μονοκάμπι, Δοκίμι της Αγάπης, Κάμπος, Αυλάκι, Κακό Καταβασιδί, Πούντα, Φάρδη, Ξανθή, Μαύρη, Καταφύγι).

Τα τοπωνύμια άνθισαν (Βουτσιδές, Άρης Ποταμός, Αστάχυ, Φλές, Οξέ, Ίκαρης, Μάραθος, Νας, Χάλαρης, Χαλικάς, Πηγή, Άσπα, Νέγια, Μύρσανος, Περδίκι, Νεράκι, Αρέθουσα, Καμπί). Οι κάτοικοι έβλεπαν νεράιδες στα νερά και στις πηγές τις αρχαίες ναϊάδες, που σήμερα τις λένε Καλομοίρες. Σε πολλές περιπτώσεις ονόματα ή χαρακτηριστικά ανθρώπων πρωταγωνιστούν: Δάσος του Ράντη, Βαρδαράδες, Γλαρέδο, Ραός του Φούτρα, Βρακάδες, Κάστρο του Κοσκινά, Κουσιάδοι, Τσουρέδο, Ησυχαστήριο Όσιας Θεοκτίστης της Λεσβίας, Μονή του Μουντέ, Πάππας.

Ορισμένα παραγωγικά μέρη επίσης σηματοδοτήθηκαν: Κεραμές (από τον πηλό για κεραμικά), Ξυλοσύρτης (από τα ξύλα για ναυπήγηση και για καμίνια), Μαντριά, Καραβόσταμο (Καραβιών σταθμός), Βαώνη (από το Βους και Όνος), Μαγγανίτης (από το ορυχείο μαγγανίου), Καρκινάγρι (από το κυνήγι καβουριών), Γιάλια (από το αλάτι που λαμπυρίζει στις λακούβες του βράχου). Άλλα μέρη συνδέθηκαν με τη θάλασσα και τα σημεία του ορίζοντα (Εύδηλος, Αρμενιστής, Προεσπέρα).

Η διάσπαρτη οίκηση δημιούργησε φυσικά την ανάγκη για οργανωμένες κοινωνικές συνευρέσεις. Την αφορμή έδιναν τα χοιροσφάγια, τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και οι γιορτές αγίων, γιατί όλοι ήταν εκεί χωρίς δουλειές, ελεύθεροι να συζητήσουν και να διασκεδάσουν. Μετά τη λειτουργία ακολουθούσε πανηγύρι με δωρεάν φαΐ για όλους. Εκεί όλοι χόρευαν και χορεύουν μέχρι σήμερα χωρίς παραγγελιές. Όπως παλιά, έτσι και σήμερα, στον καριώτικο κυκλικό χορό, ο πρώτος χορευτής ή χορεύτρια πηγαίνει στο τέλος του χορού για να χορέψει ο επόμενος-η, με τη συνοδεία βιολιού και λαούτου, μέχρι να χορέψουν όλοι Σήμερα, οι πολιτιστικοί σύλλογοι των χωριών συνεχίζουν επάξια την παράδοση των πανηγυριών στην Ικαρία, και πάντα τα έσοδα του πανηγυριού διατίθενται για κάποια ανάγκη του χωριού. Μάλιστα, ο απολογισμός του πανηγυριού τοιχοκολλιέται στην πλατεία.

Η ίδια η καθημερινή ζωή, η επιβίωση, ήταν εξαιρετικά δύσκολη και το κάθε νοικοκυριό έπρεπε να παράγει από όλα: Κηπευτικά, εσπεριδοειδή, καϊσιές (με το κουκούτσι μύδαλο), κτηνοτροφικά προϊόντα (παστρομά, καθούρα, κοπανιστή, τουλουμοτύρι), λάδι, κρασί, μέλι, αμύγδαλα, καλαμπόκι, γάλα, κρέας, ψάρια, ξυλεία. Το πολυδραστήριο Ικαριακό νοικοκυριό εκτιμούσε ιδιαίτερα ότι η φύση παρήγαγε έτοιμο. Μανιτάρια (Μανήτες), κούμαρα, σαλιγκάρια (σαλιάταγκες), βατόμουρα, κάθε λογής χόρτα και βότανα, χαρούπια, μούρα, λούπινα, κάστανα, καρύδια, κολοκάσια. Επίσης, αξιοποίησε ιδιαίτερα την παραγωγή που προκύπτει χωρίς ιδιαίτερο κόπο (Χουρμάδα ελιά, μελισσοκομία σε κουβέλια, σύστημα ελεύθερης κτηνοτροφίας ημιάγριων κατσικιών ειδικής ράτσας μέσα σε φραγμούς, αμολατή κτηνοτροφία-ξαπολησώνας). Για τα οικίστικα ζώα μετέφεραν κλαδί από τις δασικές εκτάσεις.

Η παρουσία πολλών νερών στην Ικαρία πάντα δάσωνε όποιον αγρό εγκαταλείπονταν. Επίσης, για να μετατραπεί η φύση, να γίνουν πεζούλες και η άγρια βλάστηση να γίνει καλλιεργούμενη γη έπρεπε να κοπεί πολλή ξυλεία. Δια μέσου των αιώνων οι Ικάριοι ειδικεύτηκαν στην παραγωγή κάρβουνου με καμίνια. Ακόμη και σήμερα είναι συνήθως Καριώτικα τα συνεργεία καρβουνοποιών σε όλη την Ελλάδα. Στα παράλια δεν υπάρχουν οικισμοί, παρά μόνο μετά το τέλος της πειρατείας. Υπάρχουν μόνο κάποια κτίσματα για προσωρινή αποθήκευση προϊόντων (κυρίως κάρβουνου) μέχρι την μεταφορά τους.

Η παρουσία της λιτότητας επί αιώνες υλοποίησε στην Ικαρία την ευαγγελική επίκληση “τον άρτον ημών τον επιούσιον,δος ημίν σήμεραν” και η απουσία πρόβλεψης για το αύριο έγινε κοινός τόπος. “Η παντρεία και το Τσουκάλιν θέλ’ ανάγκασιν μεγάλην” λένε στο νησί, βάζοντας στο ίδιο κριτήριο δυο γεγονότα για τα οποία πρέπει να προβλέψεις: Την επιλογή συζύγου, και το καθημερινό φαγητό! Έτσι επέζησαν επί αιώνες και διαμόρφωσαν ένα ιδιότυπο παραγωγικό σύστημα και μια αταξική αγροτική κοινωνία λιτότητας και αυτάρκειας που επιβιώνει ακόμη και σήμερα σε ορισμένες περιοχές και στα “γονίδια” των σημερινών Ικαριών: Η Σεμνότητα, η Περηφάνια (ποτέ δεν υπήρξε στη διασπορά Ικάριος ζητιάνος) και η Ολιγάρκεια είναι οι βασικές τους αρετές. Όλοι τους ξέρουν πράους, θυμόσοφους, γλεντζέδες και καλοπαραιάδες με μοναδική μάλιστα αίσθηση χιούμορ. Δίνουν μεγάλη σημασία στην ουσία και όχι στον τύπο. Αποφεύγουν να προσβάλουν ο ένας τον άλλο, παρ’ όλο που συνεχώς αλληλοπειράζονται και σκαρώνουν φάρσες. Αγαπούν και φροντίζουν ιδιαίτερα τα παιδιά. Η γυναίκα έχει μια εξέχουσα θέση στο νοικοκυριό και στην κοινωνία, και μια ελευθερία που σπανίζει στην αγροτική Ελλάδα. Οι γέροντες και οι γριές αντιμετωπίζονται με σεβασμό.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η εύστοχη μεσαιωνική περιγραφή (1677) του Γεωργιερήνη, Αρχιεπισκόπου της Σάμου, για τους Καριώτες: “Είναι πολύ ευχαριστημένοι γιατί εξαιτίας της φτώχειας τους οι Τούρκοι δεν τους έχουν πειράζει, οι οποίοι θεωρούν ότι δεν αξίζει τον κόπο να παρέμβουν, αλλά και αν ήθελαν δεν θα είχαν την ησυχία τους αφού τα έσοδα που θα είχαν από το νησί δεν θα αρκούσαν για την συντήρηση της απαιτούμενης ισχυρής φρουράς. Κάποτε [οι ντόπιοι] γκρεμοτσάκισαν έναν Καδή, απεσταλμένο της Υψηλής Πύλης, και όταν τους συγκέντρωσαν για να απολογηθούν για το έγκλημά τους αυτοί ομολόγησαν το γεγονός χωρίς να ονομάσουν κάποιον συγκεκριμένο υπαίτιο. Οι Τούρκοι αξιωματούχοι, βλέποντας τους ρακένδυτους, σκέφτηκαν ότι δεν θα υπήρχε ούτε όφελος ούτε δόξα με την τιμωρία τέτοιων αχρείων, και ότι επειδή η δικαιοσύνη απαιτούσε ή να τιμωρηθούν όλοι ή κανένας, τους άφησαν άθικτους. Από τότε κανένας Τούρκος δεν τους ξαναενόχλησε... Κυβερνώνται από προεστούς δικής τους επιλογής, οι οποίοι συγκεντρώνουν το χαράτσι και φροντίζουν να το μεταφέρουν στον Αγά της Χίου... Επομένως έχετε την περιγραφή ενός μικρού νησιού, του φτωχότερου, και όμως του ευτυχέστερου μέσα σε όλο το Αιγαίο Πέλαγος. Το έδαφος είναι φτωχό, αλλά ο αέρας όλο υγεία. Ο πλούτος τους είναι ελάχιστος, αλλά η ελευθερία τους τεράστια. Δεν έχουν πειραχτεί από την τυραννία ενός Τούρκου Αξιωματούχου, ούτε από τις τρομερές επιδρομές των βάρβαρων και άσπλαχνων πειρατών. Η διατροφή τους και ο εξοπλισμός τους είναι κάτω από αυτά των κοινών ζητιάνων άλλων χωρών, και η κατοικία τους είναι παρόμοιας φροντίδας ή κόστους όπως των αγριμιών των αγρών. Όμως τα κορμιά τους είναι δυνατά και σκληρά, και οι άνθρωποι γενικά μακροημερεύουν. Ζουν με ελάχιστη πρόβλεψη, ως να μην πρόκειται να ζήσουν την αυριανή ημέρα, ικανοποιώντας τις παρούσες ανάγκες της Φύσης. Στην κυριολεξία είναι εφήμεροι, δηλαδή μεροδούλι-μεροφάι. Έχουν ελάχιστα αλλά δεν ζητούν ποτέ. Η αμάθειά τους είναι ίση με τη φτώχεια τους και συμβάλει πολύ στο να είναι ικανοποιημένοι. Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ότι έχουν τέτοια αυτο-εκτίμηση και τέτοια αντίληψη για τα γύρω νησιά ώστε αποφεύγουν να ανακατευτούν μαζί τους με γάμο. Άρα, μπορούμε να διδαχτούμε, ότι προσεγγίζουν την Ουσία της Ζωής με τέτοιο τρόπο ώστε οι επιθυμίες τους έχουν συσταλθεί στο ελάχιστο.”

Η δύσκολη ζωή των πολυδραστήριων νοικοκυριών δεν άφηνε πολλά περιθώρια για ελεύθερο χρόνο μέσα στη μέρα. Έτσι, οι Καριώτες, αφού είχαν γυρίσει από τα μακρινά χωράφια, αμπέλια ή βοσκοτόπια, και αφού είχαν φροντίσει τα οικόσιτα ζώα, μετά την δύση του ήλιου, μπορούσαν να περπατήσουν από το σπίτι μέχρι το κέντρο του Οικισμού για να συναναστραφούν, να διασκεδάσουν, και όταν έγιναν κάποια μαγαζιά, να ψωνίσουν,. Αυτό συνέβαινε αργά το απόγευμα ή το βράδυ. Με τον καιρό διαμορφώθηκαν παράξενα ωράρια καταστημάτων, που επιβιώνουν σε ορισμένα ορεινά χωριά μέχρι σήμερα, αφού οι κάτοικοι συνεχίζουν ακόμη να παλεύουν με χίλιες δυο δραστηριότητες. Δεν είναι επομένως η ανεμελιά ή η τεμπελιά αλλά αντίθετα η πολυδραστηριότητα σε συνδυασμό με το οικιστικό πρότυπο της αραιής κατοίκησης που έχει επιβάλλει αυτά τα ωράρια στην Ικαρία.

Η σύγχρονη περίοδος

Μετά την περίοδο της Πειρατείας και μέχρι την μικρασιατική καταστροφή, η Ικαριακή κοινωνία ανοίχτηκε προς τα έξω, αναπτύσσοντας αξιόλογο εμπορικό ναυτικό και γεωργικές δραστηριότητες στην μικρασιατική ακτή. Οι γυναίκες συχνά ξενιτεύονταν στα αρχοντικά της Σμύρνης, συνήθως ως τροφοί και μαγειρίσσες. Το 1821 στην απόβαση του Σάμιου επαναστάτη Λυκούργου Λογοθέτη στην Χίο συμμετείχαν και 300 Ικάριοι υπό τον Μιχάλη Καστανιά. Το 1835 οι δημογεροντίες των νησιών Ικαρίας, Πάτμου, Καλύμνου και Λέρου σχημάτισαν την επαρχία της Τετρανήσου που καταργήθηκε το 1869 μετά από παρέμβαση της Υψηλής Πύλης. Στις 17 Ιουλίου 1912 έγινε η Ικαριακή Επανάσταση και η Ανεξάρτητη Πολιτεία της Ικαρίας, μέχρι τις 26 Οκτώβρη του ίδιου χρόνου, οπότε και ενώθηκε με την Ελλάδα μετά από λαϊκή συνέλευση στον Εύδηλο.

Μετά το 1922, μαζί με την μετανάστευση στην Αθήνα και στην Αμερική-Αυστραλία, η δραστηριότητα της καρβουνοποιίας αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα διασποράς των Ικάριων στην υπόλοιπη Ελλάδα. Σήμερα, από την Ζάκυνθο, την Πελοπόννησο, μέχρι την Εύβοια, τις Β. Σποράδες, τη Στερεά Ελλάδα και την Κρήτη συχνά συναντά κανείς Ικάριους γαμπρούς που είχαν πάει εκεί για να κάνουν καμίνια.

Μέχρι πρόσφατα η Ικαρία είχε διατηρήσει ζωντανό τον παραδοσιακό τρόπο ζωής της και την κοινωνική συνοχή της. Μια καταστροφική αποδιάρθρωση άρχισε μεταπολεμικά. Στη δεκαετία του '60 άνοιξε ο δρόμος που συνδέει τον Άγιο Κήρυκο με τον Εύδηλο και τον Αρμενιστή-Ράχες και το νησί εξηλεκτρίστηκε. Με το άνοιγμα του δρόμου έπαψε να χρησιμοποιείται το κεντρικό μονοπάτι και σταμάτησε η περιμετρική ακτοπλοΐα. Η τοπική κοινωνία της ενδοχώρας, άρχισε να καταρρέει. Η αποδυνάμωση των νοικοκυριών λόγω προσωρινής ή μόνιμης μετανάστευσης και η αναπτυξιακή έμφαση στην πρωτεύουσα και στα παράλια του νησιού έχουν δημιουργήσει, την τελευταία 10ετία μια έντονη αποδιάρθρωση των παραγωγικών σχέσεων. Επιπλέον, η επί 10ετίες κατεύθυνση των ροών χρηματοδότησης του Νομού περισσότερο προς το νησί της Σάμου και λιγότερο προς την Ικαρία δημιούργησε σημαντικές αναπτυξιακές ανεπάρκειες που σήμερα δύσκολα αναπληρώνονται.

Μια προσέγγιση της σημερινής κατάστασης

Σήμερα η Ικαρία νοιώθει χαμένη, χωρίς πολιτικό βάρος. Διψάει άκριτα για κάθε είδους ενδιαφέρον, χωρίς να μπορεί να εξετάσει αν θα είναι θετικό ή αρνητικό το αποτέλεσμα. Δείχνει σημαντικές αδυναμίες στην τοπική ενημέρωση και στην εσωτερική ικανότητα διατύπωσης προτάσεων. Αισθάνεται απροσάρμοστη, επειδή η μεταπολεμική Ελλάδα ευνοεί την αστυφιλία και την παράκτια ανάπτυξη. Αδυνατεί να δεχθεί ακόμη και αυτά που η ίδια η κεντρική διοίκηση προσπαθεί να αποκεντρώσει. Το παραδοσιακό αποκεντρωτικό πρότυπο της ενδοχώρας της Ικαρίας, που ακόμη και σήμερα δεν έχει καταλυθεί, δεν φαίνεται να χωράει πουθενά, γιατί οι ιδιαιτερότητές της και οι αναπτυξιακές της δυνατότητες δεν έχουν ακόμη μελετηθεί και αξιοποιηθεί.

Η Ικαριακή κοινωνία είναι αγχωμένη για τον τρόπο ανάπτυξής της και καθόλου αισιόδοξη. Παρασύρεται στη δημιουργία μιας παράκτιας οικιστικής και τουριστικής επέκτασης που πριν ήταν άγνωστη στο νησί, που επιφέρει σημαντική κοινωνική και παραγωγική διάλυση, που δημιουργεί περιβαλλοντικά προβλήματα και που επαναλαμβάνει τα λάθη που έκαναν άλλες νησιώτικες περιοχές στη 10ετία '60-70. Βλέπει να έχουν απελευθερωθεί σημαντικές δυνάμεις ιδιώτησης και ατομικής αυθαιρεσίας και παρανομίας που δύσκολα μπορούν να ελέγξουν οι κοινωνικές δυνάμεις (παράνομη δόμηση, υπερβόσκηση σε κοινοτική γη, ανεξέλεγκτη βόσκηση σε καλλιέργειες, εμπρησμοί, λαθροϋλοτομία, καταπατήσεις, χασισοκαλλιέργεια, περιστατικά αυτοδικίας). Δοκιμάζεται από έντονα φυσικά φαινόμενα εξ αιτίας της κακομεταχείρισης του περιβάλλοντος (αυξανόμενη διάβρωση και κατολισθήσεις, ξηροποίηση και ερημοποίηση, οικολογική αποσταθεροποίηση). Και το πιο σημαντικό, βλέπει τη νεολαία να είναι αμήχανη, κακοεκπαιδευμένη, ανειδίκευτη και άνεργη.

Μεγάλες αναπτυξιακές δυνατότητες

Η Ικαρία έχει ανάγκη από την πλήρη ανάδειξη και αξιοποίηση των μοναδικών Λουτροπηγών της και την υιοθέτηση ενός αγροτουριστικού-οικοτουριστικού τύπου ανάπτυξης της ενδοχώρας, βασισμένου πάνω στην τοπική ιδιοσυγκρασία και στο σημαντικό οικιστικό της απόθεμα. Οι προσπάθειες πρέπει να στραφούν σε αναπτυξιακές πρωτοβουλίες που να δημιουργούν αργούς και σταθερούς κύκλους συσσώρευσης με όσο το δυνατό περισσότερους συμμετέχοντες. Ο παραγόμενος πλούτος πρέπει να μένει και να επενδύεται επιτόπου, να διαχέεται σε όλη την Ικαρία και να μπορεί να μετατρέπεται σε ποιότητα περιβάλλοντος.

Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του νησιού, εκτός από τα ιαματικά νερά και τη γεωθερμική ενέργεια τους, είναι πολλά. Έχει το καλύτερο αιολικό δυναμικό της Ευρώπης, αρκετά ενδημικά είδη, σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης βιολογικών καλλιεργειών, πολλά αγροτικά είδη τοπικής ονομασίας, μεγάλη εναλλαγή τοπίου, πολλά νερά που μπορούν να αξιοποιηθούν για ποτιστικές καλλιέργειες και υδροηλεκτρική ενέργεια, μεγάλη δασοκάλυψη, μεγάλο οικιστικό πλούτο, σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αεραθλητικός, θρησκευτικός, οικολογικός, εκπαιδευτικός κλπ).

Η κρίσιμότητα της κοινωνικής συνοχής

Για να γίνουν όλα αυτά, όσο και περισσότερο οι ίδιοι οι Ικαάριοι αντιλαμβάνονται ότι πρέπει να τονωθεί η κοινωνική συνοχή, η συλλογικότητα και η δια-ηλικιακή επικοινωνία. Η Ικαρία

έχει ανάγκη οργανωτικής και τεχνικής-επιστημονικής υποστήριξης. Επίσης, πρέπει να στηριχθεί η επιχειρηματικότητα, να βελτιωθεί η σχέση εκπαίδευσης και τοπικής ζήτησης για θέσεις εργασίας, να στηριχθεί και αξιοποιηθεί (μεταποίηση και εμπόριο) η τοπική παραγωγή. Ίσως σήμερα το κύριο κριτήριο για το μέλλον της Ικαρίας να αποτελεί το αν η κοινωνία καταφέρει να ελέγξει την υπερβόσκηση. Η μείωση του αριθμού των ζώων στα επίπεδα φυσικής αντοχής όπως παλιά, και η αναδιάρθρωση του κυκλώματος κτηνοτροφών με την αποφυγή χρήσης βαμβακόπιτας που αλλάζει τη συμπεριφορά των κατσικιών, είναι επιβεβλημένες. Η υπερβόσκηση που είναι ιδιαίτερα απειλητική σε ορισμένες περιοχές του νησιού (Άγιος Κήρυκος, Δάφνη, Ράχες) αποτελεί φαινόμενο της τελευταίας 15ετίας, εμπλέκει τις επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την τοπική αυτοδιοίκηση (γιατί τα ζώα βόσκουν κυρίως σε κοινοτικές εκτάσεις με την άδεια των Κοινοτήτων), τη διαθεσιμότητα των κτηνοτρόφων να ελέγχουν τα ζώα τους και τους καλλιεργητές. Ο έλεγχος της υπερβόσκησης δεν θα σημαίνει απλά ότι η τοπική κοινωνία λειτουργεί. Θα έχει μπει η βάση για ρυθμίσεις στις χρήσεις γης και η αποφυγή ερημοποίησης, με άλλα λόγια “κυκλαδοποίησης” του Ικαριακού τοπίου (από τα φαλακρά τοπία των Κυκλάδων).

Όλοι φαίνεται να συμφωνούν ότι αν η τοπική κοινωνία δεν επιδιώξει να πετύχει, τώρα, που γίνονται κάποια μεγάλα έργα και αίρεται η απομόνωση, μια ανάπτυξη που να την αφορά, τότε, στο εγγύς μέλλον θα συμβιώνει με τη γνωστού τύπου “ανάπτυξη”, αυτή που συνέβη σε όλα τα γύρω νησιά του Αιγαίου, ήδη προβληματική σήμερα, μόλις μία ή δύο δεκαετίες από την υλοποίησή της, που θα έχει επισυμβεί στο σώμα της Ικαρίας, διαταράσσοντας ακόμα περισσότερο την κοινωνική της συνοχή.